

Ծրագիր

Զերմուկ ազգային պարկի ստեղծման
իրականացվելիության արագ գնահատում

Բովանադակություն

ՆԱԽԱՐԱՄՆ	1
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ	1
ՀԵՏԱԳՈՒՌՈՒԹՅԱՆ նպատակը, խնդիրները եւ առաջարկանըները	1
ԿԻՐՍՈՎԱԾ ՄԵԹՈՂԱԲԱՆԻԹՅՈՒՆԸ	3
Սոցիալ-տնտեսական տեղեկատվության հավաքագրում եւ վերլուծությունը	3
ԿԵՆԱՐԱԳՄԱԳԱՆՈՒԹՅԱՆ տեղեկատվության հավաքագրում եւ վերլուծությունը	3
Նախատեսվող Զերմուկ ազգահն ապրկի առաջարկվող սահմանների բարտեցի մշակումը	3
ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ԶԵՐՄՈՒԿ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵՒ ԳՆԴԵՎԱԶ ԳՅՈՒՂՈՒՄ	4
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	4
ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ	4
ՍՈՑԻԱԼ-ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ	6
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՒ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ	7
ՀԵՇՈԱՀԱՐԴՈՐՄԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ	9
ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՒ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ	10
ԱՇԽԱՏՈՒԺ, ԶԲԱԴՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ԵԿԱՍՄՈՒՏՆԵՐ	11
ԿՈՄՈՒՆԱԼ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	12
ԳՅՈՒՂԱՏՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ	13
Հողագործություն	13
Անասնապահություն	14
Զկնարութություն	16
Բնօգտագործում	17
ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ	17
Հանրային եւ առյուրի չափավորության գրեթի արտադրություն	18
Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն	18
ՏՈՒՐԻՑՄ ԵՎ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	19
Տեսարժան վայրեր	19
Առողջապահության ծառայություններ	20
ՀԱՐԱՐԴՅՈՒՄԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ-ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՀԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	1
ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ԶԵՎԱԿՈՐՄԱՆ ՀԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	1
ՀԱՐԱՐԴՅՈՒՄԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	6
ԶԵՐՄՈՒԿԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ	1
ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ԶԵՎԱԿՈՐՄԱՆ ՀԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	1
ՀԱՐԱՐԴՅՈՒՄԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	6
ԶԵՐՄՈՒԿԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ	4
ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ԿԵՆՍԱԲԱԶՄԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	4
Վտանգված բույսեր	4

<u>Վտանգված կենդանիներ</u>	5
ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ	1
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	1
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1 - ԶԵՐՄՈՒԿԻ ՏԱՐՍՔՈՒՄ ՀԱՄԱՊՈՂ ՀՀ ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՔՈՒՄ ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ	1
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2 - ԶԵՐՄՈՒԿԻ ՏԱՐՍՔՈՒՄ ՀԱՄԱՊՈՂ ՀՀ ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՔՈՒՄ ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԲՈՒՑՄԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ	3
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	1

ՆԱԽԱԲԱՆ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏՈՎՈՒՄ ԽՆԴՐԻՆԵՐԸ

Հետազոտության նպատակը, խնդիրները և առաջադրանքները

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկը գտնվում է Փոքր Կովկասի արեւելյան հատվածում %Այս տարածքն աչքի է ընկնում հարուստ կենսաբազմազանությամբ % պատմամշակութային բարձր արժեքով % բնապահպանական եւ տնտեսական զարգացման ներուժով %ավանդաբար ձեւավորված տարածաշրջանային ճանաչվածությամբ %Նախատեսվող Ազգային Պարկի տարածքը առանցքային նշանակություն ունի այն առումով %որ պահավում է Հայաստանի հարավային եւ կենտրոնական պահպանվող տարածքների փոխկապվածությունը %Միեւնույն ժամանակ այն հանդիսանում է կենդանական կարեւորագույն վտանգված տեսակների հիմնական ապրելավայր եւ միզրացիոն ուղի

Ապագա Ազգային Պարկի հիմնումը նախատեսվում է Պահպանվող Տարածքների Համակարգի զարգացման պետական ռազմավարության եւ գործողությունների ծրագրերով % ինչպես նաև Կովկասի Էկոտարածաշրջանային բնապահպանական պլանով %Սույն իրավուժության արագ հետազոտության նպատակը ապագայում Զերմուկի Ազգային Պարկի ստեղծման վերաբերյալ ելակետային տվյալների հավաքագրումն է եւ սոցիալ տնտեսական նախադրյալների սահմանումը

Սահմանված տարածքի սոցիալ տնտեսական ելակետային իրավիճակի գնահատումը ներառել է հետեւյալ ոլորտների վերաբերյալ առաջնային եւ երկրորդային տեղեկատվության հավաքագրում եւ վերլուծություն

Զերմուկ քաղաքի յներառյալ Կեչուտ համայնքը % Գնեվազ համայնքի սոցիալ տնտեսական վիճակը Զբոսաշրջանային եւ առողջարանային հաստատությունների գործունեությունը Հանքային եւ աղբյուրի ջր շահագույն անօգնական հարավային գործունեությունը ՀԵԿ երի եւ ձեռնարուծական ձեռնարկությունների գործունեությունը Բնափայտի եւ ոչ բնափայտային ամտառօգտագործման միտումները Անասնապահական արտադրանքի ծավալները Տարբեր կառույցների վերաբերմունքը Ազգային Պարկի հիմնման նկատմամբ Տարբեր կառույցների վերաբերմունքը Ամուլասարի ուսկրու հանքի շահագործման նկատմամբ

Սահմանված տարածքի կենսաբազմազանության ելակետային իրավիճակի գնահատումը ներառել է հետեւյալ առաջնային տեղեկատվության հավաքագրումը եւ վերլուծությունը

Տարածքում հանդիպող ՀՀ Կարմիր Գրքում գրանցաված անողնաշար և ողնաշարավոր կենդանիների տեսակները և նրանց ապրելավայրերը Տարածքում հանդիպող ՀՀ Կարմիր Գրքում գրանցաված բույսերի տեսակները և նրանց ապրելավայրերը

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի առաջարկվող սահմանների քարտեզի մշակումըներառել է հետեւյալ առաջնային տեղեկատվության հավաքագրումը եւ վերլուծությունը

Տարածքի հողերի սեփականության և հողատեսկերի տվյալների հավաքագրում

Հիմնվելով հողերի սեփականության և հողատեսկերի տվյալների %ֆնշպես նաև վտանգված տեսակների ապրելավայրերի վերլուծության հիման վրա Զերմուկ Ազգային Պարկի առաջարկվող սահմանների նախագծում %

ԿԻՐԱԾՎԱԾ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սոցիալ-տնտեսական տեղեկատվության հավաքագրում եւ վերլուծությունը

Տեղեկատվության հավաքագրումն իրականացվել է ուսումնասիրվող համայքներում նախօրոք մշակված հարցաթերթով ռեսպոնդերի հետ դեմառեմ հարցազրույցների միջոցով ֆերազենութեան ընտրվել են %

Համայնքների տեղական ինքնակառավարման մարմինները % մասնավորապես Զերմուկի քաղաքապետարանը եւ Կեչուտի ու Գնդեկազի գյուղապետարանը

Զերմուկի գրադադարանը կենտրոնը

ՀՀ քաղաքացիական ակտերի գրանցման Զերմուկի ստորաբաժանումը

Զերմուկի եւ Կեչուտի անտառապետությունները

Ուսումնասիրվող համայքներում գործող երկու հիմնական եւ մեկ ավագ դպրոցները

Մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչները ֆասնավորապես պառողջարան հանքային եւ աղբյուրի ջուր շշացնող կազմակերպություն % եւ ֆանարբության

Տեղեկատվության համար կարեւոր աղբյուր է հանդիսացել նաև երկրորդային փաստաթղթերի եւ էլեկտրոնային նյութերի ուսումնասիրությունը % Մտացված բոլոր տվյալները ամփոփվել եւ ներկայացվել են սույն հաշվետվության մեջ %

Ելնելով Արագ հետազոտության սկզբունքներից % առյուն հետազոտությունը չի հավակնում համակողմանի եւ մանրակրկիտ գնահատական տալ համայքներում առկա սոցիալ տնտեսական իրավիճակի եւ Ազգային Պարկի հիմնման իրագործվելիություն մասին % Այդ նպատակով խորհուրդ է տրվում անցկացնել առավել խորը եւ լայնամասշտաբ հետազոտություն %

Կենսաբազմազանության տեղեկատվության հավաքագրում եւ վերլուծությունը

Նախատեսվող տարածքում հանդիպող բույսերի վտանգված տեսակների և նրանց ապրավայրերի բացահայտումը իրականացվել է գիտությունների ազգային ակադեմիաի բուսաբանության ինստիտուտի հերբարիումի և ՀՀ Բույսերի Կարմիր Գրքի վերլուծության հիման վրա Նախատեսվող տարածքում հանդիպող անողնաշար և ողնաշարավոր կենդանիների և նրանց ապերլավայրերի բացահայտումը իրականացվել է առկա գրականության և ՀՀ Կենդանիների Կարմիր Գրքի վերլուծության հիման վրա

Նախատեսվող Զերմուկ ազգային պարկի առաջարկվող սահմանների բարտեզի մշակումը

Նախատեսվող Զերմուկ ազգային պարկի առաջարկվող սահմանների բարտեզի մշակումը իրականացվել է կաղաստրային տվյալների % բույսերի և կենդանիների վտանգված տեսակների ապրելավայրերի վերլուծության հիման վրա

ՍՈՑԻԱԼ-ՏԱՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ԶԵՐՄՈՒԿ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵԻ ԳՆԴԵՎԱԶ ԳՅՈՒՂՈՒՄ

ՀԱՇՎԱՆՈՒՄ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի հարակից տարածքների սոցիալ տնտեսական արագ հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ Վայոց Ձորի մարզի Զերմուկը քաղաքում և Գնդեվազ գյուղում % Զերմուկ քաղաքը Հայաստանի զբոսաշրջային եւ առողջարանային կենտրոններից է % Այստեղ է կենտրոնացած Հայաստանի հանքային ջրերի պաշարների գերակշռող մասը % Քաղաքը գտնվում է հանրապետության հարավ արևելքում % Երեւանից % կմ հեռավորության վրա % Ծովի մակերեւությից բարձրությունը կազմում է մոտ % Այսուր Զերմուկի վարչական տարածքի մեջ է մտնում Կեչուտ գյուղական համայնքը % Զերմուկը Արփա գետի կիրճով բաժանվում է երկու մասի % այսպես կոչված Զախ Ափ եւ Աջ Ափ թաղամասերի % Աջ Ափում կենտրոնացած են Զերմուկի արյունաբերական ձեռնարկությունները % առողջարանները % հյուրանոցները եւ տուրիզմի այլ ենթակառուցվածքներ % իսկ Զախ Ափում հիմնականում բնակելի տներ են

Նկար 1 - Զերմուկի Ազգային Պարկի տեղադիրք

Գնդեվազ գյուղը գտնվում է Զերմուկ քաղաքից % կմ հեռավորության վրա % Ծովի մակերեւությից բարձրությունը կազմում է % Այսուր Զերմուկի գյուղը տեղակայված է Ամուլասարի շրջակայրում % արտեղ ներկայումս իրականացվում են ուկու հետախուզման աշխատանքներ

ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

Համայնքերի տեղական ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը համայքների բյուջեներն են:

Զերմուկ քաղաքի համայնքային բյուջեն ամենամեծն է Վայոց Ձորի մարզում % Այն գրեթե % անգամ գերազանցում է Եղեգնաձոր քաղաքի համայնքային բյուջեն եւ ավելի քան % անգամ % Վայք քաղաքի համայնքային բյուջեն

Աղբյուր % Զերմուկի քաղաքապետարան % այց Ձորի մարզպետարանի կայքում) _____ % հեռավորությունը Երեւանից նշված է կմ
Աղբյուր % Վայոց Ձորի մարզպետարանի կայքը) _____
Աղբյուր % Անդեվազի գյուղապետարան % Վայոց Ձորի մարզպետարանի կայքում) _____ % բարձրությունը ծովի մակերեւությից նշված է % Անդեվազի

Զերմուկի համայնքային բյուջեի եկամուտների ամենամեծ հոդվածը հարկային եկամուտներն են %թնդամենը փաստացի եկամուտների % & ը %Այն հիմնականում ներառում է համայնքի բնակչության կողմից վճարվող գույքահարկը %որը հարկատուները վճարում են հողի %ջինությունների եւ փոխադրամիջոցների համար %Պաշտոնական դրամաշնորհները մեծությամբ երկրորդ եկամտային հոդվածն է %ընդամենը փաստացի եկամուտների % & ը %Այն ներառում է ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքով պետության կողմից տրամադրվող դրտացիան %Զերմուկի բյուջեի մի զգալի մասն էլ %ու & ը %կազմում են Այլ եկամուտները %Այս հոդվածը իր մեջ ներառում է աղբահեռացման համար համայնքի բնակչությունից զանձված վճարները յուտ %մյն %ՀՀ դրամ %։ Զերմուկի ծովանուղուց ձեւավորված եկամուտները յուտ %Այլն %ՀՀ դրամ

թ ին Զերմուկի համայնքային բյուջեի կատարողականը կազմել է & %նդ որում պլանային բյուջեն մոտ & ով գերակատարվել է հարկային եկամուտների մասով եւ & ով թերակատարվել այլ եկամուտների մասով

Աղյուսակ 1- Զերմուկ եւ Գնդեվազ համայնքների բյուջեն 2012 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ⁴

Համայնքի անվանումը →	Զերմուկ			Գնդեվազ		
	Պլանա յին	Փաստացի	Կատարողական	Պլանա յին	Փաստացի	Կատարողական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ	178,040.6	166,677.4	93.6%	19,556.70	19,467.10	99.5%
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵ	178,040.6	166,677.4	93.6%	19,556.70	19,467.10	99.5%
1 Հարկային եկամուտներ	51,819.0	57,205.2	110.4%	4,321.0	4,323.0	100.0%
1.1 Գույքային հարկեր անշարժ գույքից	30,972.0	32,094.3	103.6%	3,710.0	3,707.6	99.9%
✓ Գույքահարկ համայնքների վարչական տարածքներում գտնվող շենքերի և շինությունների համար	15,872.0	15,872.0	100.0%	170.0	170.0	100.0%
✓ Հողի հարկ համայնքների վարչական տարածքներում գտնվող հողի համար	15,100.0	16,222.3	107.4%	3,540.0	3,537.6	99.9%
1.2 Գույքային հարկեր այլ գույքից (այդ թվում՝ գույքահարկ փոխադրամիջոցների համար)	13,608.0	17,811.8	130.9%	520.0	569.9	109.6%
1.3 Ապրանքների օգտագործման կամ գործունեության իրականացման թույլտվության վճարներ (այդ թվում՝ Տեղական տուրքեր)	6,239.0	6,271.0	100.5%	91.0	45.5	50.0%
1.4 Ապրանքների մատուկարարումից և ծառայությունների մատուցումից այլ պարտադիր վճարներ (այդ թվում՝ Պետական տուրքեր)	1,000.0	1,028.1	102.8%	-	0.0	-
1.5 Այլ հարկային եկամուտներ	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
2 Պաշտոնական դրամաշնորհներ	51,828.9	51,828.9	100.0%	11,170.7	11,170.7	100.0%
2.1 Ընթացիկ արտաքին պաշտոնական դրամաշնորհներ	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
2.2 Ընթացիկ ներքին պաշտոնական դրամաշնորհներ	51,828.9	51,828.9	100.0%	11,170.7	11,170.7	100.0%
✓ Պետական բյուջեից տրամադրվող դրտացիաներ	49,311.8	49,311.8	100.0%	11,170.7	11,170.7	100.0%
✓ Պետական բյուջեից տրամադրվող նպատակային հատկացումներ (սուբվենցիաներ)	2,517.1	2,517.1	100.0%	0.0	0.0	-

%—————%

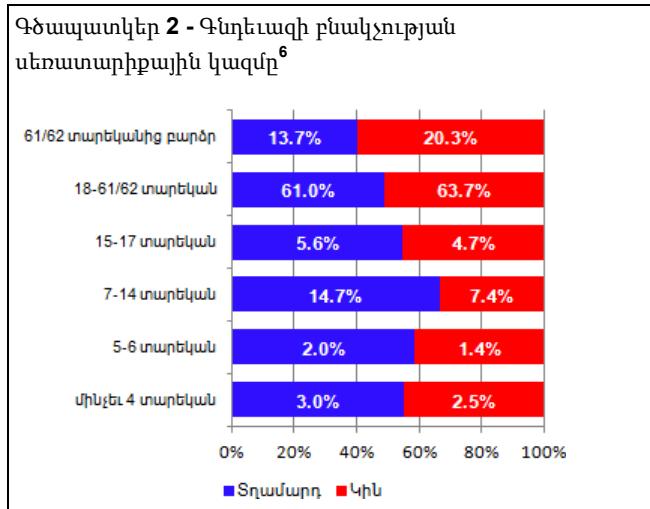
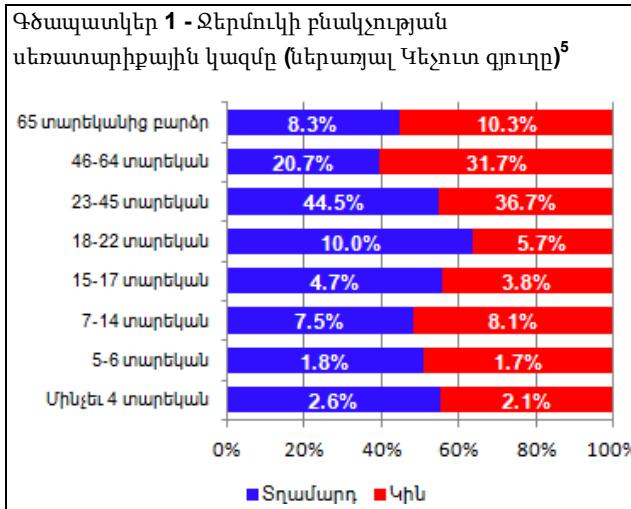
Աղյուր %Քայոց Զորի մարզպետարանի կայք _____ Հաշվետվություն ՀՀ Վայոց Զորի մարզի համայնքների բյուջետային եկամուտների վերաբերյալ աճողական % թ կունվարի ի դրությամբ

✓ Այլ համայնքների բյուջեներից ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով ստացվող պաշտոնական դրամաշնորհներ	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
3 Տույժեր եւ տուգանքներ	860.0	992.8	115.4%	65.0	23.8	36.6%
4 Գույքի վարձակալությունից եկամուտներ	5,239.0	4,260.6	81.3%	3,500.0	3,626.2	103.6%
✓ Համայնքի սեփականություն համարվող հողերի վարձավճարներ	1,900.0	1,900.0	100.0%	3,000.0	3,000.0	100.0%
✓ Համայնքի վարչական տարածքում գտնվող պետության սեփականությունը համարվող հողերի վարձավճարներ	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
✓ Համայնքի վարչական տարածքում գտնվող պետության և համայնքի սեփ. պատկանող հողամասերի կառուցապատման իրավունքի դիմաց գանձվող վարձավճարներ	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
✓ Այլ գույքի վարձակալությունից մուտքեր	3,339.0	2,360.6	70.7%	500.0	626.2	125.2%
5 Ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից եկամուտներ	9,081.8	9,038.8	99.5%	300.0	300.0	100.0%
6 Այլ եկամուտներ*	0.0	0.0	-	0.0	0.0	-
ՖՈՆԴԱՅԻՆ ԲՅՈՒՋԵ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Գնդեվազի համայնքային բյուջեն ավելի համեստ է %քան Զերմուկի բյուջեն %Դա բնական է %քանի որ Գնդեվազում չկան արդյունաբերության եւ ծառայությունների ոլորտի խոշոր միավորներ %Համայնքի բյուջեն հիմնականում ձեւափրկում է պետության կողմից տրամադրվող դոտացիաներից եւ հողի հարկերից ու վարձավճարներից %Համայնքի բյուջեի հողվածների մեծության տատանումը տարուց տարի փոքր է %ինչի շնորհիվ բյուջեի կատարողականը շատ բարձր է % & %Դա բացատրվում է նրանով %որ բյուջեն պլանավորելիս հաշվի է առնվում նախորդ Ժամանակահատվածի փորձը

ՍՈՑԻԱԼ-ՃՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

Զերմուկի մշտական բնակչության թվաքանակը թ ի տվյալներով կազմում է %արդ %մյա ցուցանիշը ներառում է նաև ժամանակավոր բացակայողների թվաքանակը %Զերմուկի բնակչության գենդերային կառուցվածքը գրեթե համասեռ է %ողամարդիկ % & ը %կանայք % & %Բնակչության կազմում գերակշռում են միջին %տարիքային խմբի % %տարեկան %ներկայացուցիչները %Նրանց թիվը կազմում է ընդհանուր բնակչության & ը %

Մեծ է նաև հասուն՝ տարիքի 46-64 տարեկան բնակչության տեսակաբար կշիռ՝ 27 % է: Իսկ 40-ամյացից մեծ բնակիչները կազմում են ընդհանուր բնակչության 27 % և 45-ամյացից մեծ բնակչության 22 %: Այսպիսի տարբերությունները պահանջում են առանձին հասարակական գործունեություն: Համապատասխան առաջարկությունները կազմում են բնակչության 20-ամյացից մեծ բնակչության 15 %:

Այլուսակ 2 - Զերմուկի մահերի և ծնունդների դինամիկան 2009-2011թ. (ներառյալ Կեչուտ զուտը⁷)

	2009	2010	2011
Ծնունդներ			
Մահեր			
Դինամիկա			

Գնդեվազ գյուղի բնակչության սեռային կազմը նույնպես համատեղ է ծիանանց տեսակարար կշիռը և տղամարդկանցը % և Պաշտոնական վիճակագրության մեջ գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը ներկայացվում է Գծապատկեր ուսմ բերված տարիքային խմբերով Գնդեվազի բնակչության և ը տարեկան անձինք են % և կազմում են ծերերը ֆիսկ մինչեւ Գնդեվազ բնակչության տեսակարար կշիռ ընդհանուրի մեջ կազմում է և Գնդեվազում եւս առկա է լուրջ ժողովրդագրական խնդիր կապված ծնունդների թվի պարբերաբար նվազման հետ մշրտասարդ ընտանիքները իրենց ապագան չեն տեսնում գյուղում % Նրանք հիմնականում տեղափոխվում են Զերմուկ % Երեւան կամ ընդհանրապես լքում են հանրապետությունը % Այսպես թ ին Գնդեվազում ծնվել է ընդհամենք մշրեխա % թ ի մշրեխայի դիմաց Մահագուրթյան գումարից մոտ ։ Անգամ գերազանցում է ծնելիության գումարից

ՍՈՑԻԱԼԻԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՒ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

Սոցիալական ենթակառուցվածքները ներառում են կրթական և ասոռողապահական հաստատությունները սպորտային և արվեստի խմբակները, ժամանցի վայրերը եւ այլն։ Համայնքներում սոցիալական

_____ % _____ %

Աղբյուր % Երմուկի քաղաքապետան

Աղբյուր՝ Զերմովի քաղաքապետան

Աղյուսակի Քաղաքացիական ակտերի գրանցման վարչություն

Ենթակառուցվածքների առկայությունը շատ կարեւոր նշանակություն ունի ինչպես տեղի բնակչության համար % այնպես էլ հայաստանցի եւ արտասահմանցի տուրիսների համար % թուրիզմի զարգացման տեսանկյունից հատկապես կարեւոր է առողջապահական ենթակառուցվածքների բարելավումը % նշապես նաև զվարձանքի եւ ժամանացի հնարավորությունների ընդլայնումը եւ մատուցվող ծառայությունների որակի բարելավումը %

Զերմուկում կա երկու մանկապարտեզ % եւ զախ Ափում % յուսը Կեչուտ գյուղում % նդիանուր առմամբ այս երկու մանկապարզներ հաճախում է մոտ % երեխա % Ընդ որում երեխաների թիվը % Զերմուկի քաղաքացիարանի ներկայացուցչի պնդմամբ % նվազման միտում ունի % Դա պայմանավորված է համայնքում ծնդունդների թվի վերջին տարիներին գրացված անփոփոխ անկմամբ % Գնդեվազ գյուղում կա % մանկապարտեզ % ուր հաճախում է % երեխա % Մականպերտեզը վերջերս վերանորոգվել է Ամուլասարի շրջակայրում ուկու հետազոտական աշխատանքներ իրականացնող Գեղթիւ % ընկերության կողմից % Բանն այն է % որ ընկերության գործունեությունը որոշակի ոփուկեր է առաջացնում համայնքի բնակչության առողջության համար % և ընկերությունը նման սոցիալական ծրագրերի շնորհիվ շանում է շահել համայնքի բնակչության վատահությունը եւ աջակցությունը % ֆնդեւազի գյուղապետի հավաստմամբ եւս մանկապարտեզի սաների թիվը նվազման միտում ունի % այս բացատրվում է նրանով % որ երիտասարդ ընտանիքների մեծ մասը լրում է գյուղը եւ տեղափոխվում է բնակվելու Զերմուկ % այլ քաղաքներ կամ մեկնում է արտասահման

Զերմուկում կա մեկ ավագ եւ երկու հիմնական դպրոց % բարտեղ ընդհանուր առմամբ սովորում է % աշակերտ % Աշակերտների թվաքանակով ամենամեծը) % աշակերտ % վագագ դպրոցն է % որ գտնվում է Զախ Ափում % վագագ դպրոցի տնօրենի պնդմամբ դպրոցը մարզի մեծությամբ երկրորդ դպրոցն է % եղեգնաձորի ին դպրոցից հետո % Հիմնական դպրոցները տեղակայված են Աջ Ափում եւ Կեչուտ գյուղում եւ ունեն համապատասխանաբար % եւ % աշակերտ % Բոլոր երեք դպրոցների բոլոր աշակերտները բացառապես համայնքից են % Բանն այն է % որ երբ հարեւան գյուղերից աշակերտը տեղի հիմնական դպրոցը ավարտելուց հետո ցանկանում է սովորել նաև ավագ դպրոցում % աշակերտի ընտանիքը տեղափոխվում է Զերմուկ քաղաք եւ դառնում Զերմուկի բնակիչ %

Բոլոր % դպրոցների ուսուցչական անձնակազմը միասին վերցրած կազմում է % ֆողի % փսկ սպասարկող անձնակազմը % ֆողի % Բոլոր ուսուցիչները համայնքից են % Այստեղ կրկին % թե՛ շրջական գյուղերից որեւէ ուսուցիչ Զերմուկի դպրոցներից մեկում ընդունվում է աշխատանքի %իր մշտական բնակության վայրը տեղափոխում է Զերմուկ

Գնդեվազ գյուղում կա մեկ հիմնական դպրոց % բարտեղ սովորում է % աշակերտ % Բոլոր աշակերտները համայնքից են % ֆնդեվազի դպրոցում աշխատում է % աւտուցիչ եւ % ապասարկող % Անձնակազմից % ֆողի Զերմուկից է % նացածըլ % նրեվազ գյուղից %

Բոլոր % դպրոցների տնօրենների հավաստմամբ աշակերտների թիվը նվազման միտում ունի % Փատճառները նույն են % ինչ մանկապարտեզի սաների թվի նվազման դեպքում % ամենասության համար նշենք % որ % ուարի առաջ միայն Զերմուկի ավագ դպրոցում սովորում էր % աշակերտ % փսկ այսօր բոլոր երեք դպրոցների

—————%—————%

Աղյուր Զերմուկի քաղաքապետարան եւ Կեչուտի գյուղապետարան

Աղյուր Զերմուկի քաղաքապետարան % ենուտի գյուղապետարան եւ դպրոցների տնօրեններ

Աղյուր Զերմուկի քաղաքապետարան % ենուտի գյուղապետարան եւ դպրոցների տնօրեններ

Գնդեվազի գյուղապետարան % նրեվազի հիմնական դպրոցի տնօրեններ

աշակերտների թվաքանակը միասին չի գերազանցում այդ ցուցանիշը % Համաձայն նախնական ուսումնասիրության %Գնդեվագի հիմնական դպրոցը %թթվականին կունենա ընդամենը մեկ առաջին դասարանցի % և վտանգ կա % քար դպրոցը կդառնա ամյա %Աշակերտների թվի կրծատումը լուրջ սոցիալական խնդիր է % քար ցավոր սրտի %ետեւանք է ավելի լուրջ հիմնախնդիրների %Աերջիններս ընդհանուր են ՀՀ գրեթե բոլոր մարզերի համար %թթվագին կարելի է նշել մարզերից բնակչության արտահոսքի աճող տեմպերը դեպի Երեւան քաղաք եւ արտասահման

Սպորտային ենթակառուցվածքները Զերմուկում %համեմատած ՀՀ այլ մարզերի քաղաքների հետ %ավելի զարգացած են %Առկա է մարզադպրոց %երեկո աշխատում է երկու մարզիչ %Ձորձում են շահմատի խմբակներ % Համայնքում պարբերաբար կազմակերպվում են համապետական նշանակության շահմատի առաջնություններ % Զերմուկում թթ %Ամռանը անցկացվել է ձմեռային սպորտաձեւերի փառատոն % քար կազմակերպիչների կարծիքով մեզ հաջողությամբ է անցել % և նրանք պատրաստվում են այսպիսի միջոցառումները դարձնել պարբերական %Սպորտային ենթակառուցվածքներ առկա նաեւ Զերմուկի առողջարաններում %/%Ձնդեվագ գյուղի դպրոցի մարզատանը գործում են ֆուտբոլի եւ վոլեյբոլի խմբակներ %աւակայն առկա է մարզագույքի պակասի խնդիր % քրոնք սեփական ուժերով հնարավոր չի թարմացնել %պարոցի բյուջեի սուբսիդային պատճառով

Զերմուկ եւ Գնդեվագ համայնքները ապրում են ակտիվ մշակույթային կյանքով % Այստեղ պարբերաբար կազմակերպվում են համերգներ %քատրոններ %փնչպես նաեւ նշվում են ազգային տոները %Բանն այն է %որ Զերմուկի բնությունը եւ առողջարանային համալիրը գրավում է ոչ միայն արտասահմանցի տուրիստներին % այլև Հայաստանի արվեստի բնագավառի ներկայացուցիչներին %Ցացի վերը նշվածից %Ձնդեվագում գործում է պարի խմբակ % քար պարբերաբար մասնակցում է Հայաստանի տարբեր շրջաններում անցկացվող փառատոնների

Երկու համայնքերում էլ գործում են մշակույթի տներ եւ գրադարաններ % Զերմուկում գործում է նաեւ երկու արվեստի դպրոց % թ ին Զերմուկում հիմնադրվել եւ մինչեւ այժմ գործում է Հայաստանի պետական պատկերասրահի մասնաճյուղը %Ձնդեվագ համայնքում կա երկու արվեստագետ % պարի ուսուցիչ եւ %Ձնկարիչ %փուլ Զերմուկում % արվեստագետ % Ձնկարիչ եւ % քանդակագործ

Նկար 2 - Գնդեվանք

Ակտիվ է նաեւ համայնքի հոգեւոր կյանքը %Զերմուկում գործում է նորակառույց Սուրբ Գայանե եկեղեցին % Կեչուտի շրջակայրում գտնվում են Զիրակի վանք մատուռը եւ % քո դարերում կառուցված Սուրբ Հոփավիտ եկեղեցին %փուլ Գնդեվագում գտնվում է Սուրբ Կարապետ ժամատունը եւ Գնդեվանքը %Աերջին կառուցվել է րդ դարում Սոփիա իշխանությունում կողմից եւ պատմամշակույթային մեծ արժեք է ներկայացնում

ՀԵՌԱՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հեռահաղորդակցության ծառայությունները կարեւոր նշանակություն ունեն համայնքների համար %թերեւ ոչ վաղ անցյալում քջային հեռախոսը եւ ինտերնետը Հայաստանում համարվում էին շրեղություն %այսօր դրանք առաջին անհրաժեշտության կապի միջոցներ են %

Զերմուկի եւ Գնդեվազի գրեթե բոլոր բնակարանները միացված են ֆիքսված հեռախոսակապին %Զերմուկի քաղաքապետարանից ստացված տվյալների համաձայն %համայնքում ֆիքսված հեռախոսակապը գործում է նորմալ եւ լուրջ խնդիրներ ցանցի հետ չեն առաջանում %Պատկերը այլ է Գնդեվազ գյուղում %Այստեղ հեռախոսագծերը եւ հեռախոսայունները իին եւ մաշված են եւ կապի հետ հաճախ խնդիրներ են առաջանում %Հեռախոսային ամբողջ ցանցը հիմնովին վերանորոգման կարիք ունի

Զերմուկում եւ Գնդեվազում հասանելի են Հայաստանում բջջային կապի ծառայությունների ոլորտում գործող բոլոր երեք օպերատորները %Արմենֆել Բիլայն %Լիվասել ՄՏՍ եւ Օրանժ %Ֆջջային կապի առկայությունը շատ կարեւոր է ինչպես համայնքների բնակչության համար %այնպես էլ տուրիզմի զարգացման տեսանկյունից %Համայնքում հանգստացողների համար կապի հիմնական միջոցը բջջային կապն է %

Վերջին տարիներին համայնքներում մեծացել է համացանցից օգտվողների թիվը %Համայնքի բնակչությունը համացանցին միանալու համար հիմնականում օգտագործում են վերը նշյալ բջջային կապի օպերատորների շարժական կապի մոդեմները %Այն տարածում ունեն ֆիքսված հեռախոսացանցին միացող մոդեմները)

% Զերմուկի առողջարաններում եւ հյուրանոցներում եւս առկա է համացանցին միանալու հարավորություն %Հաճախորդները կարող են իրենց շարժական համակարգիչներով միանալ %ցանցին %Սա շատ կարեւոր է ինչպես առողջարաններում հանգստացող տուրիստների համար %այնպէս գործնական այցով Զերմուկում գտնվողների համար

Չնայած համացանցի տարածմանը զուգընթաց գնալով նվազում է փոստային ծառայությունների պահանջարկը %սակայն այն այնուամենայնիվ դեռևս մնում է կապի կարեւոր միջոց %Զերմուկում եւ Գնդեվազում առկա է եւ գործում է փոստային ծառայություն

Հեռուստատեսային եւ ռադիոհեռարձակումը սահմանափակ է %Զերմուկի բնակչությանը հասանելի են %հեռուստալիքներ %որոնցից %հայակական են %Գնդեվազում հեռարձակվում է ընդամենը %առեղական հեռուստալիք %Ավելի մեծ թվով հեռուստալիքներ կարող են դիտել միայն արբանյակային ալեհավաքներից օգլողները

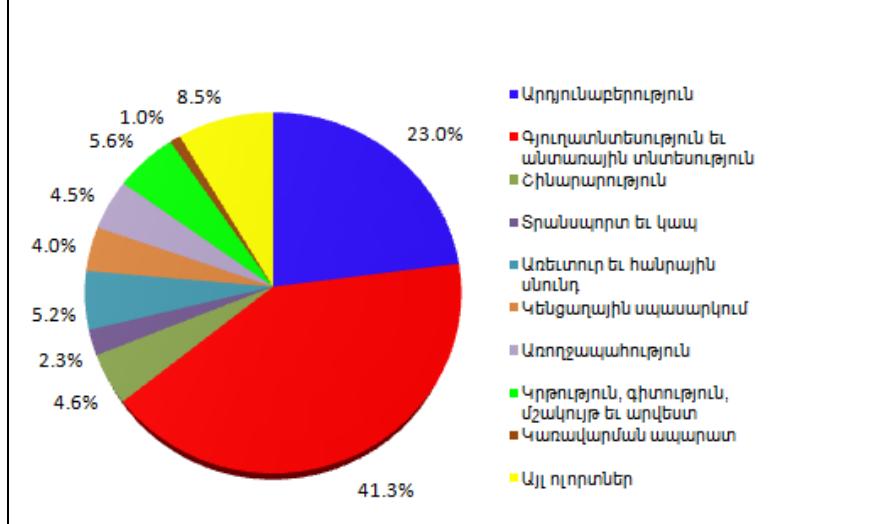
ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՒ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ

Համայնքների համար շատ կարեւոր նշանակություն ունեն ճանապարհները եւ տրանսպորտը %Քարեկարգ ճանապարհներ եւ զարգացած տրանսպորտային համակարգ ունենալը մի կողմից բարձրացնում է համայնքի զրուաշրջային պոտենցիալը %մյուս կողմից բարձրացնում է Զերմուկից դրւս շուկայի հասանելիությունը %Զերմուկի գործում է քաղաքային տրանսպորտ %գետի մարզկենտրոն եւ մոտակա Գնդեվազ գյուղ %Դեպի մարզկենտրոն Եղեգնաձոր քաղաքային տրանսպորտը աշխատում է ամեն օր %Թրական %անգամ %Դեպի Գնդեվազ քաղաքային տրանսպորտը ավելի հաճախ է մեկնում %Թրական %անգամ %

Զերմուկը մարզկենտրոն Եղեգնաձորի հետ կապվում է %կմ երկարությամբ մայրուղով %Մայրուղին ասֆալտապատ է %Կանապարի որակը քաղաքապետարանը գնահատում է որպէս նորմալ տանելի %Մայրուղու վրա պարբերաբար իրականացվում են ընթացիկ նորոգման աշխատանքներ %հատկապես գարնան ձնհալից հետո %երբ զգալիորեն վատանում է ճանապարհների վիճակը %Գնդեվազ գյուղը Զերմուկ քաղաքին եւ մարզկենտրոնին կապվում է նույն վերը նշյալ ճանապարհով %Մայրուղին ձմռանը լիովին անցանելի է %քանի որ իրականացվում են ձնահեռացման աշխատանքներ

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ

Զերմուկում աշխատանքային տարիքի բնակչության թիվը կազմում է
Գծապատկեր 3 - Զերմուկում զբաղվածների բաշխվածքը ըստ ոլորտների¹³

անտառային տնտեսության ոլորտի աշխատողների թիվը կազմում է հակասության մեջ է գտնվում Կեչուտի համայնքապետարանի տրամադրած տվյալների համապատասխան աշխատանքներով զբաղվածների թիվը կազմում է 100% Զերմուկի զյուղատնտեսությունը ամբողջությամբ կենտրոնացած է Կեչուտում Զերմուկի անտառպետության տրամադրած տեղեկատվության համաձայն % անտառպետություններում միասին աշխատում է 100% Այսպիսով փականագործելով այս երկու ցուցանիշները պատասխ ենք % օք զյուղատնտեսության եւ անտառային տնտեսության ոլորտում զբաղվածների թիվը ոչ թե 100% կազմում է 100% այլ 100% Մեր կարծիքով % Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոնը զյուղատնտեսության եւ անտառային տնտեսության ոլորտում զբաղվածների թիվը հաշվարկելիս հիմք է վերցրել Կեչուտի առկա բնակչության թվաքանակը % 100% եւ դրան գումարել անտառպետության աշխատողների թիվը % 100% Այս մոտեցումը % իմարկե սխալ է քանի որ առկա բնակչության ցուցանիշը ներառում է նաև բնակչության % զյուղատնտեսական աշխատանքներով չզբաղված այնպիսի խմբերի % ինչպիսիք են անշահասները % հաշմանդամները % գործազրկները % թոշակառուները եւ այն % Մտացվում է 10% իրականում աշխատանքային տարիքի ոչ թե 100% այլ 100% ու ունի օրինական աշխատանք կամ ինքնազբաղված է %

Զերմուկի բնակչության մի մասն էլ ունի սեղոնային աշխատանք՝ հիմնականում առողջարաններում եւ հանգստյան տներում % Առողջարանների մեծ մասը գործում են հիմնականում ամռան ամիսներին % իսկ ձմռանը կամ ընդհանրապես չեն գործում % ամ գործում են մասամբ % Առողջարաններում ամռան ամիսներին սեղոնային աշխատողներ ներգրավելու հաշվին աշխատողների թվաքանակը % անգամ մեծանում է % անգամ առկա է նաև ստվերային զբաղվածություն % թիվ ծավալները գնահատելը շատ դժվար է խոյն հետազոտության շրջանակներում նման խնդիր չեր կարող լուծվել

Գնդեվազ զյուղում բնակչության մեծամասնությունը % առկա բնակչության & ը % ներգրավված է զյուղատնտեսական աշխատանքներում % Գյուղական համայնքների համար աշխատանքային տարիք % հասկացությունը շատ պայմանական է % քանի որ զյուղատնտեսական աշխատանքներում հաճախ ներգրավված են լինում նաև երեխաները եւ ծերերը % Այդ իսկ պատճառով Գյուղատնտեսական աշխատանքներում

Աղյուր Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոն
Աղյուր Զնդեվազի զյուղապետարան

100% % Այս ցուցանիշը ներառում է նաև ուսանողների % ժամկետային զինծառայողների եւ հաշմանդամների թիվը % Աշխատանքային տարիքի բնակչության & ը ունի մշտական աշխատանք կամ ինքնազբաղված է % Ընդ որում աշխատողների գերակշիռ մեծամասնության աշխատանքի վայրը համայրում է % Զբաղվածների մեջ ամենամեծ տեսակարար կշիռը բաժին է ընկնում զյուղատնտեսության ոլորտին % Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոնի տրամադրած տվյալների համաձայն զյուղատնտեսության եւ

փողքի % Այս ցուցանիշը որոշակի տվյալների հետ % ամամածայն որի Կեչուտի համայնքում զյուղատնտեսական աշխատանքներով զբաղվածների թիվը կազմում է 100% Զբաղվածների մեջ ամենամեծ տեսակարար կշիռը բաժին է ընկնում զյուղատնտեսության ոլորտին % Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոնի տրամադրած տվյալների համաձայն զյուղատնտեսության եւ

փողքի % Այս ցուցանիշը որոշակի տվյալների հետ % ամամածայն որի

Կեչուտում զբաղվածների թիվը ոչ թե 100% կազմում է 100% այլ % Մեր կարծիքով % Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոնը զյուղատնտեսության եւ անտառային տնտեսության ոլորտում զբաղվածների թիվը հաշվարկելիս հիմք է վերցրել Կեչուտի առկա բնակչության թվաքանակը % 100% եւ դրան գումարել անտառպետության աշխատողների թիվը % 100% Այս մոտեցումը % իմարկե սխալ է քանի որ առկա բնակչության ցուցանիշը ներառում է նաև բնակչության % զյուղատնտեսական աշխատանքներով չզբաղված այնպիսի խմբերի % ինչպիսիք են անշահասները % հաշմանդամները % գործազրկները % թոշակառուները եւ այն % Մտացվում է 10% իրականում աշխատանքային տարիքի ոչ թե 100% այլ 100% ու ունի օրինական աշխատանք կամ ինքնազբաղված է %

զբաղվածների տեսակարար կշիռը բերված է առկա բնակչության մեջ %Փոքր չէ նաեւ ոչ գյուղատնտեսական աշխատանքներով զբաղվածների թիվը % հոգի %Այս ցուցանիշը ներառում է ուկու հետախուզական աշխատանքներում ներգրավված աշխատողների համայնքապետարանի պարողի թվաքանակը նաեւ համայնքում % նրա շրջակայքում եւ համայնքից դուրս արդյունաբերության ու ծառայությունների ոլորտի աշխատողների թվաքանակը

Զեռնարկություններից եւ Զերմուկի քաղաքապետարանից ստացված տեղեկատվության համաձայն համայնքում միջին աշխատավարձը % ազար դրամ է կազմում %Այս Հայաստանի միջին աշխատավարձի ցուցանիշին զիջում է մոտ երկու անգամ %Ընդհանուր առմամբ %Զերմուկում առկա է ոչ այդքան աշխատատեղերի սակավության խնդիր %բրքան ցածր աշխատավարձերի խնդիր %Մի քանի հանդիպումների ժամանակ զրուցակիցները ուղղակիորեն արտահայտվել են % Դե աշխատանք կա %ուղղակի փող քիչ են տալիս

ԿՈՄՈՒՆԱԼ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԵՐ

Տետագուտության ընթացքում ուսումնասիրվել է նաեւ Զերմուկում եւ Գնդեվազում կոմունալ ծառայությունների առկայությունը եւ դրանց մատուցման որակը %Զարգացած կոմունալ ծառայությունների համակարգի առկայությունը խիստ կարեւոր է թե՝ բնապահպանական % եւ թե՝ տուրիզմի %արդյունաբերության եւ սպասարկման ոլորտների զարգացման տեսանկյունից

Զերմուկի եւ Գնդեվազի բոլոր տնային տնտեսությունները ապահովված են մշտական էլեկտրաէներգիայով % Էլեկտրաէներգիայի անջատումներ լինում են միայն վթարների կամ ցանցի հետ կապված նորոգման աշխատանքներ իրականացնելու համար %Այսպիսի անջատումները շատ հազվադեպ են %ամիսը մեկ երկու անգամ եւ տեւում են առավելագույնը մի քանի ժամ

Բնապահպանական %հատկապես բնափայտային ռեսուրսների պահպանման տեսանկյունից շատ կարեւոր է համայնքներում գազամատակարարման առկայությունը %Զերմուկի գրեթե բոլոր տնային տնտեսությունները եւ Գնդեվազի տնային տնտեսությունների & ը ապահովված են մշտական բնական գազով %Այստեղ եւս անջատումները շատ հազվադեպ են % ընդհանուր անջատումներ գրեթե չեն լինում

Զերմուկի եւ Գնդեվազի բոլոր տնային տնտեսությունները միացված են խմելու ջրի ցանցին % Զրամատակարարումը շուրջօրյա է %անջատումներ Զերմուկում գրեթե չեն լինում %Գնդեվազ գյուղի ծայրամասում տեղակայված տնային տնտեսությունները ձմռանը խմելու ջրի մատակարարման որոշակի խնդիրներ են ունենում % օրի սակավության պատճառով այստեղ երբեմն % խմելու ջուրը հասնում է ուշացումով % Զերմուկի քաղաքպետարանի ներկայացուցիչների կարծիքով խմելու ջրի որակը կարելի է գնահատել որպես շատ լավ % Գնդեվազում գյուղապետի կարծիքով խմելու ջրի որակը վատ է %քանի որ քլորացման կայաններ չկան եւ ջուրը չի մանրէազերծվում

Առողջապահական եւ տուրիստական ուղղվածության ունեցող բնակավայրում պարզապես անհրաժեշտություն է աղքահեռացման պատշաճ համակարգի առկայությունը %Զերմուկում աղքահեռացումը իրականացվում է ամեն օր %օրական մեկ անգամ %սկ ամառային օրերին %օրական երկու անգամ % Գնդեվազում աղքի հեռացման մեջ անգամ %գյուղի տրակտորներից մեկով %Զերմուկում եւ Գնդեվազում առկա են բացօթյա աղբավայրեր % Համայնքների դեկավարությունը առաջնային խնդիր է համարում կենցաղային աղքի վերամշակման ենթակառուցվածքների ձեւավորումը %ֆնչը թույլ կտա զգալի կրծատել շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունը %նշպես նաեւ կարող է եկամուտի լրացուցիչ աղբյուր հանդիսանալ համայնքների համար % Զերմուկի բոլոր տնային տնտեսությունները միացված են կոյուղու ցանցին %Գնդեվազում պատկերը %այս

հարցում այլ է %Այստեղ տնտեսությունների միայն կեսն ունեն կենտրոնացված կոյուղի %որը ին է եւ ֆիզիկապես մաշված %Երկու համայնքներում էլ կեղտաջրերը չեն մշակվում %Այս լուրջ բնապահպանական խնդիր է %որը շուտափույց լուծման կարիք ունի

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես արդեն նշվեց Զերմուկի գյուղատնտեսությունը ամբողջությամբ կենտրոնացած է Կեչուտ գյուղում % Կեչուտը եւ Գնդեվազը %լինելով բարձրադիր գոտում տեղակայված գյուղեր %առավել նպաստավոր են անասնապահությամբ զբաղվելու համար

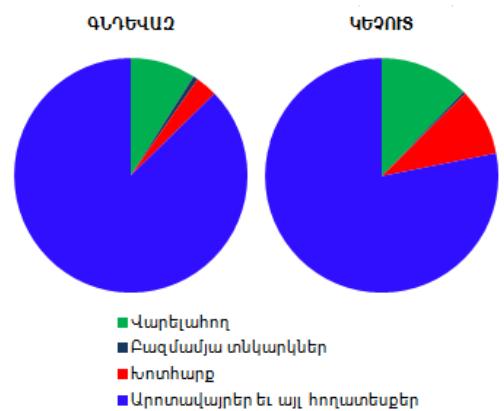
Հողագործություն

Գնդեվազում գյուղատնտեսական նշանակության հողերի ընդանուր մակերեսը %հա է %որի գրեթէ

& ը կազմում են արոտավայրերը եւ այլ հողատեսքերը %Վարելահողերի ընդհանուր մակերեսը համայնքում %հա է %ընդամենը կեսն է մշակվում % Հիմնական պատճառներից մեկն այն է % որ վարելահողերի մոտ & ը ոռոգվող չէ %Համայնում զրեթե բացակայում են բազմավայրերը %Ֆրանք զբաղեցնում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերի ընդամենը & ը %մոտհարքների մակերեսը նույնպես մեծ չէ % ընդամենը % հա % Կեչուտում գյուղատնտեսական հողերի կառուցվածքում եւս գերակշռում են արոտավայրերը եւ այլ հողատեսքերը %

որոնք կազմում են գյուղատնտեսական նշանակության հողերի & ը %Կեչուտում վարելահողերի ընդհանուր մակերեսը հա %որից որից ոռոգվող է ընդամենը %հա ը %Կեչուտի գյուղապետի հավաստմամբ առկա վերելահողերը ընդհանրապես չեն մշակվում %Մատճառն այն է %որ ոռոգման ջրի բացակայության %Վառելիքի թանկության %Բրալյալ սերմնացուի ցածր հասանելիության եւ գյուղատնտեսական տեխնիկայի մաշվածության պայմաններում վարելահողերի մշակումը դառնում է ոչ եկամտաբեր %Համայնքի բնակչությունը հիմնականում մշակում է տնամերձ հողամասերը %որտեղից ստացվող բերքը օգտագործվում է սեփական կարիքները բավարարելու համար %ամ իրացվում է Զերմուկ քաղաքում %Մտացվում է %որ թէ՝ Կեչուտում %թէ՝ Գնդեվազում հարյուրավոր հեկտար վարելահողեր մատնված են անգործության %Վերոհիշյալ խնդիրները առկա են Հայաստանի գրեթե բոլոր մարզերում եւ այս խնդիրների լուծման հնարավոր ուրիների բացահայտումը առանձին ուսումնասիրության առարկա է %Ջուղատնտեսական հողերի ոչ լիարժեք %զգուազործման մասին են վկայում նաև Կեչուտ եւ Գնդեվազ գյուղերում գյուղատնտեսական մշակաբույսերի %պտուղների եւ հատապտուղների ցանքատարածությունների եւ ստացված բերքի շատ ցածր ցուցանիշները)տես՝ Այլուսակ 3 եւ Այլուսակ 4 %Եթե Գնդեվազում քիչ թէ շատ առկա է հացահատակային եւ կերային կուլտուրաների մշակություն %ապա Կեչուտում համեմատաբար զարգացած է կարտոֆիլի մշակությունը %Ընդ որում՝ կարտոֆիլը աճեցվում է տնամերձ հողամասերում %որտեղ առկա է ոռոգման ջուր %Չնայած բերված ցուցանիշների խիստ մոտավորությանը %%դրանք թույլ են տալիս ընդհանուր պատկերացում կազմել համայնքերում առկա իրավիճակի վերաբերյալ %

Գծապատկեր 4 - Գնդեվազ եւ Կեչուտ համայնքներում գյուղատնտեսական հողերի կառուցվածքը¹⁵

Այլուսակ 3 - Գյուղատնտեսական մշկաբույսերի ցուցանիշները Կեչուտ եւ Գնդեվազ գյուղերում 2011թ.-ին¹⁶

% %

Աղյուր Զնդեվազի Կեչուտի գյուղապետարաններ

Մշակաբույսեր	Գնդեվազ		Կեչուտ	
	Տարածք, հա	Բերք, կգ	Տարածք, հա	Բերք, կգ
Հացահատիկ				
Հատիկընդեղեն				
Տեխնիկական մշակաբույսեր				
Կարտոֆիլ				
Բանջարանցային և բուսանային մշակաբույսեր				
Կերային մշակաբույսեր				

Նույն է պատկերը նաև պտուղների եւ հատապտուղների մշակության հարցում %հեշուտում %կարելի է ասել % պտուղագործություն ընդհանրապես չկա % թ %հավաքված բերքի գերակշիռ մասը բաժին է ընկնում ինձորին %հերցինս աճեցվում է տնամերձ հողամասերում եւ հիմնականում գնում է ինքնապառման կամ վաճառվում է Զերմուկի շուկայում %Գնդեւազում զարգացած է ծիրանագործությունը % %հա պտղատու այգիներից ստացված %ոռննա կորիզագորների & ը բաժին է ընկնում ծիրանին %Թնդեվազի տնամերձ հողամասերում աճեցնում են նաև խնձոր ու ընկուզապտուղներ %Պտուղների եւ հատապտուղների մյուս տեսակների մշակությունից ստացված բերքի քանակները չնշին են %Այդ պատճառով դրանք տեղ չեն գտել աղյուսակում %աղողի մշակությունը եւս բացակայում է %քանի որ համայնքերի բնակչիմայական պայմանները նպաստավոր չեն խարորդի մշակության համար

Աղյուսակ 4 - Պտուղների եւ հատապտուղների ցուցանիշները Կեչուտ եւ Գնդեվազ գյուղերում 2011թ.-ին¹⁷

Պտուղ եւ հատապտուղ	Գնդեվազ			Կեչուտ		
	Տնկարկներ, հա	Պտղատու հասակի, հա	Բերք, կգ	Տնկարկներ, հա	Պտղատու հասակի, կգ	Բերք, հա
Հնդավորներ						
Կորիզավորներ						
Ընկուզապտուղներ						
Մերձարեւաղարձայիններ						
Հատապտուղներ						
Խաղող						

Անասնապահություն

Բարձրադիր գոտում գնտվելը եւ լավ արոտավայրերի առկայությունը անասնապահությամբ զբաղվելու նպաստավոր պայմաններ են ստեղծում Գնդեվազի եւ Կեչուտի բնակչության համար %Սակայն այս բնագավառում եւս կան որոշակի խնդիրներ %Թրոնք խոշընդոտում են ոլորտի զարգացմանը %Ձախ եւ առաջ կերային մշակաբույսերի աճեցումը բախվում է վերը նշված խնդիրներին եւ % փաստորեն % տնային տնտեսությունները ձմռան ամիսներին դժվարությամբ են կարողանում լուծել անասնակերի հարցը %Երկրորդ խնդիրը հեռագնա արոտավայրերի օգտագործման սահմանափակ հնարավորություններ են % վատ

% % % % %

Աղյուր Զնդեվազի եւ Կեչուտի գյուղապետարաններ
Աղյուր Զնդեվազի եւ Կեչուտի գյուղապետարաններ

Ճանապարհների %կացարանների եւ էլեկտրականության բացակայության պատճառով %յուս կարեւոր խնդիրն ել կենդանական ծագման արտադրանքի անկայուն զներն են տեղական շուկայում

Աղյուսակ 5 - Անասնազլաքանակի ցուցանիշները Կեչուտ եւ Գնդեվազ զյուղերում 2011թ.-ին¹⁸, զլուխ

Անասնապահություն	Գնդեվազ	Կեչուտ
ԽԵԱ, որից		
Կովեր		
Խոզեր, որից		
Մայր խոզեր		
Ոչխարներ, որից		
Մաքիներ		
Այծեր, որից		
Մայր այծեր		
Չիեր		
Ավանակներ		
Ճագարներ		
Մեղվարնտանիքներ		
Թռչուններ, որից		
Հավեր եւ աքաղաքներ %որից		
Ածան հավեր		

Կեչուտում միջին հաշվով %տնտեսությանը բաժին է ընկնում երկու կով %սկ Գնդեվազում այդ ցուցանիշը մոտ երկու անգամ պակաս է %Երկուսն էլ մոտ %տնտեսություն ունեն %քայլ Կեչուտի կովերը շատ են %ֆրեթենույն պատկերն է նաև մանր եղջերավոր աննասունապահության ոլորտում %Հեշուտում %տնտեսությանը միջին հաշվով ունի %աշխար %սկ Գնդեվազում %աշխար %յապիսով կարելի է փաստել %օր համայնքում խոշոր եւ մանր եղջերավոր անասնապահությունը գտնվում են զարգացման շատ ցածր մակարդակի վրա %ույն պատկերն է նաև մեղվաբուծության ոլորտում %երկու համայնքներում %տնտեսության միջին հաշվով բաժին է ընկնում %եղվարնտանիք %

%————%

Աղյուր Գնդեվազի եւ Կեչուտի ցուղապետարաններ

Աղյուսակ 6 - Կենդանական ծագման ապրանքների գույզանիշները Կենտրոն և Գնդեվազ գոտիներում 2011 թ.-ին¹⁹

Ապրանքի անվանում	Գնդեվազ			Կեչուտ		
	Քանակ	Միավոր	Կոմերցիալի- քացիա., %	Քանակ	Միավոր	Կոմերցիալի- քացիա., %
Կովի կաթ		լ			լ	
Տավարի միս		կգ			կգ	
Խոզի միս		կգ			կգ	
Ոչխարի միս		կգ			կգ	
Այծերի միս		կգ				
Հավի միս		հատ			հատ	
Հավի ձու		հատ			հատ	
Մեղր		կգ			կգ	

Կենդանական ծագման արտադրանքի զգալի մասը համայնքներում գնում է ինքնասպառման % Բացառություն է կազմում միաը % ը գրեթե ամբողջությամբ իրացվում է % Բանն այն է % ը միաը շուկայում բարձր արժեք ունի % Գյուղացիները նախընտրում են այն վաճառել եւ իրենց կենսական պահանջմունքները բավարարել այլ ավելի զարգացման ապահովությունը

Որոշակի տարակուսանքի տեղիք է տալս մեղքի արտադրության ցուցանիշները երկու համայնքերում %թթեք նույն բնակչմայական պայմանների պարագայում %երկու համայնքների մթերատվության ցուցանիշները իրարից տարբերվում են ավելի քան %անգամ %ատճառը %ավանաբար %եղվարնտանիքների չափերի մեջ են % Համայնքներում հաճախ հանդիպում են երկիրքի % և եռահարկ % փեթակներ % որոնք բոլորն էլ վիճակագրության տեսանկույնից համարվում են %եղվարնտանիք

Այսպիսով համայնքներում գյուղատնտեղյունը գտնվում է զարգացման խիստ ցածր մակարդակի վրա % Ոլորտում առկա խնդիրները այնքան շատ ու բազմաբնույթ են % քուղարնակ բնակչությամ մեծ մասը այսօր ձգտում է վարձու աշխատանք գտնել այլ բնագավառներում % թրպես այդպիսի աշխատանքի աղբյուր հանդես են գալիս Զերմուկի արդյունաբերական եւ սպասարկման ոլորտի օբյեկտները % ինչպես նաև Գնդեվազի շրջակարքում շահագործման պատրաստվող ոսկու արդյունահանման հանքավայրը

Զենարուծություն

Ուսումնասիրված համայնքներում ձկնաբուծությունը հիմնականում կենտրոնացված էրկու ձեռնարկություններում %Արեւածովկ ՍՊԸ ում եւ Զերմուկ Չուկ ՓԲԸ ում %Արեւածովկ ՍՊԸ ն հիմնադրվել է թ ին %Զերմուկ Չուկ ՓԲԸ և հիմնադրվել է շատ ավելի վար %աւկայն վերջին սեփականատիրոջ կողմից ձեռք է բերվել երկու տարի առաջ %երկայումս ձեռնարկությունը կարելի է ասել երկրորդ ծնունդն է ապրում

Արեւածով ՍՊԸ ի տնօրենի տրամադրած տեղեկատվության համաձայն % ընկերությունը բուծում է կարմրախայտ փշշան և ծիածանախայտ տեսակի ձևներ % և նրա արտադրության ծավալները թ ին կազմել են % պահանջական Զերմուկի քաղաքապետարանից ստացված տեղեկատվության համաձայն % ընկերությունը նաև Հայաստանի մանրաձևական խոշոր արտադրողներից է % Զերմուկ Զուկ ՓԲԸ ն գրադարձ է

Աղյուսակ 2 Տվյալները պահպանվում են գործադրության մեջ՝ առաջարկած ժամանակաշրջանում:

հիմնականում մանրաձևական բուծմամբ %Ըստ ընկերության տնօրենի Զերմուկի ջուրը նպաստավոր չէ հասուն ձկների բուծման համար %ֆնչի պատճառով ձկան աճեցման պրոցեսը երկու անգամ ավելի երկար է տեսում %քան %սսենք %Արարատյան դաշտավայրի ձկնաբուծարաններում %Իրա արդյունքում կրկնակի մեծանում է ինքնարժեքը %Ետեւաբար նաեւ իրացման գինը % արտադրանքը շուկայում դառնում է ոչ մրցունակ %Զերմուկ Չուկ ՓԲԸ ն թ ին իրացում չի ունեցել %Թատառն այն է %թ կեղտաջրի հոսքի պատճառով սատկել են ձկները եւ ընկերությունը վնասներ է կրել %Ֆացի այդ ընկերության տնօրենը անբավարար է գնահատում ջուր մատակարարող կազմակերպության աշխատանքը %Ըստ նրա %ջրի մատակարարումը հաճախ անհարկի դադարեցվում է %նշը %Քրկին %Կորուստների պատճառ է դառնում %

Արեւածուկն ՍՊԸ ում աշխատում է %մարդ %քոլորն էլ մշտական սկզբունքով %Զերմուկ Չուկ ՓԲԸ ն դեռեւ կայացման փուլում է գտնվում %Քոլոր աշխատանքները հիմնականում իրականացվում են սեփականատիրոց կողմից %հիայն անհրաժեշտության դեպքում վարձելով մինչեւ %Եզրնային աշխատող

Բնօգտագործում

Տետագոտող թիմի առջեւ խնդիր էր դրված նաև պարզելու %թե համայնքներում ինչպես է օգտագործվում կենսաբազմազանությունը եւ ինչ միջոցներ են ձեռնարկվում այն պահպանելու համար

Ուսումնասիրված համայնքներում կա %անտառապետություն %Զերմուկի եւ Կեչուտի անտառապետությունները %որոնք կազմում են Եղեգնաձորի անտառունտեսության մաս %այանտառ ՊՈԱԿ ի կառավարման ներքո %Երկու անտառապետությունում միասին աշխատում է %մարդ %որոնցից ը անտառապետ % ը %անտառապահ %Յուրաքանչյուր անտառապահի հսկողության տակ գտնվում է մոտ %ա տարածք %Անտառապահները իրենց հսկողության տակ գտնվող տարածքում շրջում են ոտքով %Մա լուրջ խնդիր է %քանի որ զգալի ընկնում է աշխատանքի արդյունավետությունը % Փոխադրող կենդանիների օգտագործումը զգալի կրարելավեր անտառների հսկողությունը %

Այդուամենայնիվ % Կեչուտի անտառապետ Արշալուս Հովհաննիսյանը պնդում է % որ անտառների հսկողությունը շատ խիստ է իրականացվում %Նա բացառում է որսագործությունը եւ անօրինական անտառահատումները % Ավելին % Զերմուկի անտառապետությունը ունի % որտեղ անտառվերականգնման նպատակով տնկիներ են աճեցնում %ամայնքների բնակչությունը օգտվում է բնափայտի թափուկներից %ֆնչպես նաեւ անտառներից հավաքում է մանդակ %մասուր %աւունկ %լայր տանձ եւ խնձոր %կանազան դեղաբույսեր % ինախիք են երիցուկը %արեւուրիկը %ուրցը %դադձը եւ այլն % Կեչուտի անտառապետի կարծիքով %մոտավորապես %տնային տնտեսություն գրադարան է կենսաբազմազանության ոչ բնափայտային ռեսուրսների հավաքով %ընդ որում բնակչությունը օգտագործում է կենսաբազմազանություն առկա ռեսուրսների մեջ տոկոսից էլ պակաս մասը

ԱՐՅԱՌԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն հետազոտությունը նպատակ չէր հետապտնդում իրականացնել համայնքներում արդյունաբերական ձեռնարկությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության համայիր վերլուծություն: Ուսումնասիրվել են հիմնականում ընտրված ոլորտների (հանքային և մաքուր խմելու ջրերի արտադրություն և էլեկտրաէներեգիայի արտադրություն) խոշոր ձեռնարկությունները %

Հանրային եւ աղբյուրի զգացակորված ջրերի արտադրություն

Զերմուկը Հայաստանի հանքային և մաքուր ջրերի շահագուման կենտրոնն է: Այստեղ գործում են հանքային և մաքուր ջրերի շահագուման գրադպություն²⁰, որոնից ը խոշոր են եւ տեղ են գտել Հայաստանի 1% խոշոր հարկատուների ցուցակում Զերմուկ Գրուպ ՓԲԸ ը խոշոր հարկատուների ցուցակում բղն է փակ Զերմուկի Մայր Գործարան ՓԲԸ ը % բղը % Հնդկանուր առմամբ երկու ձեռնարկությունները միասին վերցրած թ ին ՀՀ պետական բյուջե վճարել են մոտ 1% լին գրամ հարկեր Զերմուկում գործող հանքային ջրերի արտադրությամբ գրադպություն մյուս ընկերությունները կանոնավոր գրձունեություն չեն իրականացնում % Մասնավորապես ուսումնասիրության պահին գործում էր որանցից մեկը %

Զերմուկ Մայր Գործարան ՓԲԸ ն շուկայում գործում է սկսած թիվ % Մյուս երկու ձեռնարությունները համեմատաբար ավելի երիտասարդ են %Զերմուկ Գրուած ՓԲԸ ն հիմնադրվել է թիվ %Գործարանը կառուցվել է հիմնովին %քաց տարածության մեջ և անմիջապես հանքային ջրի հորատանցքի վրա %Զերմուկի Ստեփանյաններ ՍՊԸ ն հիմնադրվել է թիվ եւ տեղակայված է Կեչուտ գյուղում %

Զերմուկ Գրուած ՓԲԸ ն շուկայում ներկայացված է իր հանքային ջրի Զերմուկ և աղբյուրի շալցված ջրի Բյուրեղ բրենդերով %Զերմուկ Մայր Գործարան ՓԲԸ ն եւս զբաղվում է հանքային և աղբյուրի մաքուր ջրի շալցմամբ %անքային ջուրը շալցվում է Զերմուկ բրենդի ներքո փակ աղբյուրի մաքուր ջուրը ներկայացված է Երկու բրենդերով %այր և Սարի %Զերմուկի Ստեփանյաններ ՍՊԸ ն հայտնի է Զերմուկ Գոլդ բրենդով

Հանքային ջրերի երկու խոշոր ձևնարկություններն են իրենց արտադրանքը իրացնում են թե՛ տեղական % և թե՛ արտաքին շուկայում % Ձերմուկ Գրուպ ՓԲԸ ի արտադրանքի մոտ & ը իրացվում է արտաքին շուկայում % Ռուսաստան % Ավելացնանան % իրանան % Եվրաստան և այլ երկներ % Ձերմուկ Մայր Գործարան ՓԲԸ ի հանքային շահագված ջուրը եւս իրացվում է վերոնիշյալ երկրներում % իսկ աղբյուրի շահագված ջուրը արտահանվում է միայն Ռուսաստան % Ձերմուկի Մտեփանյաններ ՍՊԸ ը իր գործունեությունը ամբողջությամբ իրականացնում է տեղական շուկայում

Երեք ձեռնարկությունում միասին վերցրած աշխատում են Զերմուկի արդյունաբերության ոլորտում զբաղված բնակչության & ը % ճարդ % ը Զերմուկ Գրուպ ՓԲԸ ում % ը % Զերմուկ Մայր Գործարան ՓԲԸ ում եւ ը % Զերմուկի Ստեփանյաններ ՍՊԸ ում % ամառաջն ձեռնարկությունների տնօրենների տրամադրած տեղեկատվության % ամենաշատը վարձատրվում են Զերմուկ Գրուպ ՓԲԸ ի աշխատակիցները % Այստեղ միջին աշխատավարձը կազմում է % գրամ % յուս երկու ձեռնարկություններում այս ցուցանիշը % դրամ է

Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն

Ներկայումս ուսումնափոխ համայնքում գործում է մեկ ՀԵԿ ՄԱՊ ՀԵԿ ՍՊԸ և մայն հիմնադրվել է թիվ 1 տեղեկայված է Զերմուկ քաղաքում ՀԵԿ ի հզորությունը կազմում է 10% ժամանակաշրջանում ընկերությունը տարեկան կարող է արտադրել մոտ 100 հազար էլեկտրաէներգիա % թիվ 1 ընկերությունը օգտագործել է իր կառողությունների & ը միայն արտադրելով 100 հազար էլեկտրաէներգիա առաջարկություն

Աղյուր % էրմուկի քաղաքապետարան

այն է %Թր ձմռան եւ ամռան ամիսներին ջրի սակավության պատճառով արտադրական կարողությունները ամբողջությամբ չեն օգտագործվում %

Ինչպես Հայաստանում գործող բոլոր ՀԵԿ երք %Մուշեղ ՀԵԿ ՍՊԸ ն եւս չունի էլեկտրաէներգիայի իրացման խնդիր %Արտադրված ողջ էլեկտրաէներգիան գնվում է պետության կողմից % թ ին ընկերության կողմից ՀՀ պետական բյուջե վճարված հարկերի մեծությունը կազմել է ավելի քան %մլն %քրամ %թի & ը կազմում է ավելացված արժեքի հարկը

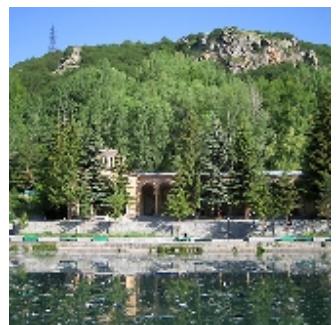
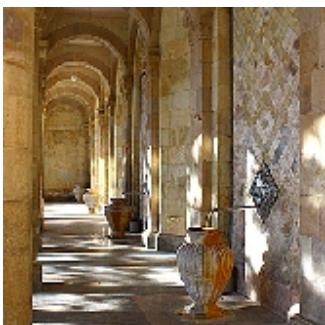
Ընկերությունում մշտական աշխատանքով զբաղված են %հոգի %Գարնան եւ աշնան ամիսներին արտադրության ծավալների եւ աշխատանքային ծանրաբեռնվածության մեծացման պարագայում ընկերություն վարձում է Քրացուցիչ աշխատող Զնկերությունում միջին աշխատավարձը կազմում է %քրամ

Ընկերության տնօրենի պնդմամբ ՀԵԿ ը Էկոհամակարգի վրա բացասաբար չի ազդում %մյն կառուցվել է բոլոր բնապահպանական կանոններին համապատասխան %հախատեսված են այսպես կոչված բնապահպանական ելքեր գետի կենդանական աշխարհը չվնասելու նպատակով

ՏՈՒՐԻՉՄ ԵՎ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Տեսարժան վայրեր

Զերմուկը Հայաստանի ամենագեղատեսիլ վայրերից է %Մաքուր օդը %գեղեցիկ բնությունը եւ հանքային բուժիչ ջրերի առկայությունը համայնքը դարձնում են խիստ գրավիչ տուրիստական վայր %Համայնքի զյսավոր հարստություններից մեկը Ալեքսանդր Թամանյանի որդու %Գետրգ Թամանյանի նախագծով կառուցված Զերմուկի հանքային ջրերի բամբեկարահն է %Փրտեղ այցելուները կարող են անվճար վայելել ընդերքից խողովակներով արտահոսող տարբեր ջերմաստիճանի եւ համի հանքային բուժիչ ջրերը %Զերմուկի տեսարժան վայրերից են նաև Զրահարսի վարսեր %լոշվող ջրվեժը %Խեցուտի ջրամբարը %Դարայուրտ կոչվող ջրային ավազանները %Շոպանուղին %Ճերք նշված վանքներն ու եկեղեցիներ եւ այլն %Տես ստորև բերված նկարները

%————%

Նկարները վերցված են Զերմուկի Անի հյուրանոցի կայքից

Առողջարանային ծառայություններ

Ինչպես նշվեց %Ձերմուկը Հայաստանի առողջարանային կենտրոն է %Այցելուների թիվը կազմում է տարեկան մոտ %հոգի %Այցելուների մոտ & ը օգտվում է Ձերմուկում գործող %առողջարանների եւ %հյուրանոցների ծառայություններից յու՞ս Աղյուսակ %իսկ մնացած ը հանգրվանում է վարձու բնակարաններում %ճնակարանների վարձակալությունը սեղոնային եկամտի կարեւոր աղբյուր է հանդիսանում Ձերմուկի բնակչության համար %Միջին հաշվով մեկ բնկարանի օրավարձը կազմում է %ըստ %

Աղյուսակ 7 - Ձերմուկի հյուրանոցներն ու առողջարանները

Առողջարաններ	Հյուրանոցներ
Արմենիա առողջարան	Նախի հյուրանոց
Օլիմպիա առողջարան	Վերնա հյուրանոց
Ձերմուկ աշխարհ առողջարան	Անուշ հյուրանոց
Թուրիս առողջարան	Լայֆ հյուրանոց
Գլածոր առողջարան	ԵՎՍԱՐԻ հյուրանոց
Արարատ առողջարան	Կասկադ հյուրանոց
Երազ առողջարան	ԱՆԻ հյուրանոց

Զերմուկի առողջարաններից խոշարագույնները Արմենիա եւ Օլիմպիա առողջարաններն են %Ձբանք գործում են կլոր տարին՝ գրեթե նույն ծանրաբեռնվածությամբ %Մնացած %առողջարանները հիմնականում գործում են ամռան ամիսներին %րդ զգալի մեծանում է այցելուների թվաքանակը %

Սույն հետազոտությունը շրջանակներում ընդգրկվել են վերոհիշյալ %առողջարանները եւ նույնիսկ մյուսները % որոնք այնքան էլ կանոնավոր չեն աշխատում Խոշոր առողջարաններից երկուսը %Զերմուկ աշխարհը եւ Արարատը հիմնադրվել են դեռևս խորհրդային տարիներին %համապատասխանաբար % եւ % թվականներին %Զերմուկ աշխարհը եւ Արմենիան մատուցում են միայն առողջարանային ծառայություններ % Այսինքն այս առողջարաններում հնարավոր չէ համար վարձել առանց համապատասխան բուժման կուրսերի % Մյուս երկուսը բացի առողջարանային ծառայություններից մատուցում են նաև հյուրանոցային ծառայություններ %

Աղյուսակ 8 - Առողջարանների գործունեության հիմնական ցուցանիշները

	Հզորությունները, մարդ/օր	2011թ. մատուցված ծառայությունները, մարդ/օր	Հիմնական աշխատողների թվաքանակը, մարդ	Սեզոնային աշխատողների թվաքանակը, մարդ	Միջին աշխատավարձ	Ծառայությունների միջին գին, դրամ	2011թ.-ին վճարված հարկերը, դրամ
Արմենիա առողջարան							
Օլիմպիա առողջարան							
Զերմուկ աշխարհ առողջարան							
Թուրիս առողջարան							
Գլածոր առողջարան	սո չ	սո չ	սո չ	սո չ	սո չ	սո չ	սո չ
Արարատ առողջարան							
Երազ առողջարան	Չի գործում						
Նախիի հյուրանոց							սո չ
Վերոնա հյուրանոց							
Անուշ հյուրանոց							
Լայֆ հյուրանոց							
ԵՎՄԱՐԻ հյուրանոց							
Կասկաղ հյուրանոց							Չի գործել
ԱՆԻ հյուրանոց							սո չ

Առողջարանների ծառայությունների գները սեզոնային բնույթ են կրում %Ամռան սեզոնին %երբ մեծանում է այցելունների հոսքը %դրանք սովորաբար ամենաբարձրն են լինում %Դա բնական է %քանի որ առաջարկի մեծացումը բերում է զնի բարձրացման

Առողջարաններում մշտական եւ սեզոնային աշխատողների հարաբերակացությունը անմիջականորեն կախված է առողջարանի գործունեության սեզոնայնությունից % Շուրջ տարին գրեթե նույն ծանրաբեռնավածությամբ գործող Արմենիա առողջարանի աշխատողների գրեթե & ը մշտական աշխատողներն են %իսկ %օրինակ %Արարատ առողջարանը ամռան ամիսներին իր աշխատողների թիվը ավելացնում է գրեթե %անգամ

Բոլոր %առողջարանները միասին վերցրած ժամանակի նույն պահին կարող են ընդունել մոտ %այցելու % Բոլոր առողջարանների թիվը մատուցած ծառայությունների ծավալը բնափրային արտահայտությամբ կազմել է մոտ %այցելու %առողջարաններից երկուսում %ըստ դրանց տնօրենների %աման վիճակագրություն չի վարվում %չնարավոր չեղավ տեղեկատվություն ստանալ որոշ առողջարանների կողմից թիվը չէ պետքութե վճարված հարկերի վերաբերյալ %Բոլոր առողջարանների հարկերը միասին վերցրած թիվը կազմել են մոտ %մինչև 40% % Իրաք և ըսկել Արմենիա առողջարանին %իսկ & ը %Զերմուկ աշխարհ առողջարանին %

Առողջարանների դեկավարության կարծիքով %իրենց ընկերությունները ծառայությունների մատուցման ընթացքում լուրջ խնդիրների գրեթե չեն բախվում %Օրպես այդպիսին նշվեց միայն այս %որ սեզոնային առողջարանները ձմռան ամիսներին ստիպված են զեռուցում իրականացնել %շենքային պայմանները պահպանելու համար %ինդեռ այդ ամիսներ հաճախտրդներ գրեթե չեն լինում

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Ազգային Պարկի հիմունքը վեպաստի այցելուների թվաքանակի ավելացմանը: Ինական հայաստանցի այցելուների համար դև կարեւոր նշանակություն չի ունենա, բայց արտասահմանցիների ներհոսքը անշուշտ կմեծանա: Վերջիններս շատ են կարեւորում, որ մոռնող լինի էկուոգիանես մաքուր, ոոց բարութափած, որ շքակայքում վնասակար արտանետումներ չլինեն:

Յարկի Սպազման
Արմենիա առողջարան
Գյուղակողացիուն

Ծրագրի ընթացքում հետազոտական թիմի առջեւ խնդիր էր դրված նաև պարզել $\%$ է թիրախային համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինները եւ մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչները ինչպիսի վերաբերմունք ունեն Ազգային Պարկի ձեւավորման նկատմամբ $\%$ սպասումներ ունեն նրանք Ազգային Պարկից $\%$ ֆնապես կարող է ազդել վերջինիս հիմնումը իրենց գործունեության վրա $\%$ Ընդհանուր առմամբ գրեթե բոլոր կառույցները դրական են վերաբերում Ազգային Պարկի ստեղծման գաղափարին

Առողջարանային ոլորտի ներկայացուցիչները գրեթե համակարգիք են այն հարցում $\%$ որ

Ազգային Պարկի հիմնման շնորհիվ կմեծանա Զերմուկի միջազգային համբավը $\%$ բարպես էկոլոգիապես մաքուր գոտու $\%$ -ա կրերի այցելուների թվի զգայի ավելացման $\%$ հետեւաբար նաև կմեծանան ընկերությունների եկամուտները $\%$ բացի այդ $\%$ այցելուների թվի ավելացումը ենթադրում է նաև նոր աշխատատեղերի ստեղծում կամ առկա աշխատողների եկամուտների ավելացում $\%$ Ստացվում է $\%$ որ Ազգային Պարկի հիմնումը առողջարաններին կապահովվի լրացուցիչ եկամուտներ $\%$ իսկ համայնքի համար կլուծի սոցիալական այնպիսի կարեւոր խնդիր $\%$ ինչպիսին է զբաղվածության հիմնահարցը $\%$ բացի այդ $\%$ Ազգային պարկի ձեւավորումը լայն հնարավորություններ է ստեղծում էկոտուրիզմի զարգացման համար

Ազգային Պարկի հիմնումը եական ազդեցություն չի ունենա մեր այցելուների թվաքանակի վրա: Առանց այն էլ բոլոր տեղակ են, որ Զերմուկում ընուժումը գեղեցիկ է, իսկ ոոց մաքուր:

Յարկի Սպազման
Յուրիս առողջարան
Գյուղակող հաշվապահ

Ազգային Պարկի հիմնումը անշուշտ վեպաստի սուրբիստների թվի ավելացմանը: Բացի այդ էլ եթե ստեղծվի Ազգային Պարկ, կարգելվի ոսկու հանգայութերի շահագործումը ինչի դեմ մենք հիմա պայքարում ենք:

Ստեղիան Սմազան
Զերմուկ աշխարհ առողջարան
Տնօրին

Ուսումնասիրված բոլոր առողջարանների ներկայացուցիչ ները դժվարացան քանակապես գնահատել %թե Ազգային Պարկի հիմնումը ինչքան հավելյալ եկամուտներ կապահովի կամ քանի նոր աշխատատեղ կստեղծի իրենց ընկերություններում %Այդպիսի գնահատական տարու համար պետք է իրականացնել մանրամասն հետազոտություն %որը թույլ կտա կանխատեսումներ անել %թե Ազգային Պարկի հիմնման արդյունքում % որքանով կավելանա տարեկան այցելությունների թիվը %թքան ժամանակ միջին հաշվով մեկ այցելուն կմնա համայնքում %նշ ծառայություններից կօգտվի %միջին հաշվով որքան գումար կծախսի այդ ծառայությունների ձեռք բերման համար եւ այն %Այնուամենայնիվ %արանց խնդրվեց գոնե պատկերացումների եւ սպասումների մակարդակում քանակական գնահատական տալ Ազգային Պարկի հիմնումից ակնկալվող փոփոխություններին % Այդ գնահատականները միջինացվել են եւ ներկայացվել են սույն բաժնի վերջում %

Ազգային Պարկի հիմնումը կմեծացնի
Տերմունի համբավը ամեռոց աշխառում: Դա
նշանակում է, որ ավելի շատ այցելուներ կգան
Զերմուն, ինչի չի կարող չագոնել մեր
ընկերության Եկամուտների ավելացման վրա:

Վախթանգ Կոստանդնու
Արարատ առողջարան
Փոխնարեց

Ազգային Պարկի հիմնումը կմեծացնի Զերմուկ քրթողի համբավը աշխարհում:
Արտասահմանում կմեծանան Զերմուկի հանքային եւ շաացված ջրերի նևառումը պահանջարկը, եթե իմանան, որ Ազգային Պարկին հառակից տարածում է արտադրում:

Սնաստաս Արտելիան
Զերմուկ Գորուա ՓԲԸ
Snorbel

Ներդրում արտադրողականության բարձրացման նախագծում ավելի մեծ պահանջառ կվայելի:

Ազգային աարկը գովազդի լուացուցիչ միջոց կարող է հանդիսանալ. Ազգային աարկին հարակից տարածում է արտադրում արտադրանքը ավելի մեծ պահանջառ կվայելի:

Յարկ Յունեֆիան
Զերմուկ Մայո Գործարան ՓԲԸ
Snorbel

Ուսումնասիրված համայնքների տարածում գործող միակ ՀԵԿ ի ներկայացուցչի կարծիքով %Ազգային Պարկի հիմնումը չի կարող որեւէ կերպ ազդել ՀԵԿ ի գործունեթյան վրա % եթե Ազգային Պարկը չի ենթադրում ջրի օգտագործման սահմանափակումներ քննիանուր առմամբ դժվար է շհամաձայնել կարծիքի հետ % քանի որ իր արտադրանքի իրացան հետ կապված խնդիրներ չեկ ը չունի

Եթե ազգային պարկում հանդուպայունը նորմալ լինի, ձկնագողությունը լինվագի եւ կմեծանա մեր արտադրանցի իրացման ծավալները:

Էայրենս Յակոբյան
Արեւածուկ ՍՊԸ
Հիմնադիր/Խորհրդական

Ուսումնասիրված հանքային եւ աղբյուրի ջուր արտադրող ձեռնարկություններից երկուսը համակարծիք են այն հարցում % որ Ազգային Պարկի հիմնումը կարող է դրական ազդեցություն ունենալ իրենց գործունեության վրա % Հիմանական ակնկալիքը բրենդի հեղինակության բաձրացումն է %օքը կրերի իրացումների եւ եկամուտների ավելացման %ֆնչը իր հերթին նշանակում է նոր աշխատատեղերի ստեղծում %նոր առաջարեմ տեխնոլոգիաների ապատակով եւ այլն Քանակապես զնահատել ակնկալվող ավելացումները երկու ձեռնարկությունների ներկայացուցիրները կրկին չկարողացան վերը նշված պատճառներով %

Զերմուկի Ստեփանյանների ՍՊԸ ն իր արտադրանքը իրացնում է տեղական շուկայում %Այդ պատճառով %տնօրենի կարծիքով % Ազգային Պարկի հիմնումը չի կարող էական ազդեցություն ունենալ իրենց ընկերության գործունեության արդյունքների վրա % Հայաստանի բնակչությունը այս կամ այն ապրանքն ընտրելիս քի է ուշադրություն դարձնում էկոլոգիական ասպեկտներին

Եթե յարգելեն օգտագործել ջուրը, Ազգային Պարկի հիմնումը ոչ մի աղբյուրով չի ունենա մեր գործունեության վրա :

Մանուկյան Միհեար
Մուշեր ՀԵԿ ՍՊԸ
Snorbel

Ազգային աարկը յույն կտա մեզ ստանայ էկոլոգիապես մաքուր արտադրանք, որը միշտ ել բարձր է զնահատվում շուկայում:

Ալեքսո Յովակիմյան
Զերմուկ Զուկ ՓԲԸ
Snorbel

Զկնաբուժարանների ներկայացուցիչների արտահայտած երկու կարծիքն է հիմնավոր ու ինքնաբացատրող են եւ լրացուցիչ մեկնաբանության կարիք չեն զգում

Ազգային Պարկի ստեղծումը լուրջ բնապահպանական և տնտեսական էֆեկտ կունենա: Մի կողմից կրարթավայրի ընույթան պահպանությունը, մյուս կողմից էլ լուրջ նախադրյալներ կստեղծվեն տուրիզմի և եկոտուրիզմի զարգացման համար: Կրացւեն նոր աշխատատեղեր համայնքներում: Կրարձրանա ժողովողի բարեկեցությունը: Կավելանան պետական բյուջե մոււնու հառկեցը:

Վարդան Հովհաննիսյան Զերմուկ Բարձրագույն

կրարձրացնեն տուրիզմի բնագավառում

Գնդեվազի գյուղապետը միայն որոշակի վերապահումով է ողջունում Ազգային Պարկի ստեղծման զարգափարը % % այն է % որ գյուղապետը ավելի շատ կողմ է ուկու հանքավայրի շահագործմանը % Պատճառները կներկայացնենք հաջորդ բաժնում

Զերմուկի քաղաքապետ Վարդան Հովհաննիսյանը շատ դրական է վերաբերվում Ազգային Պարկի ստեղծման զարգափարին %Վերջերս Զերմուկի քաղաքապետարանի եւ շվեյց բական ընկերության ջանքերով մշակվել է քաղաքի վերակառուցման հսկայածավալ ծրագիր % Վարդան Հովհաննիսյանը կարծում է % ը քաղաքի վերակառուցումը եւ Ազգային պարկի ստեղծումը Զերմուկը նոր մակարդակի վրա

Ազգային Պարկի ստեղծումը անշուշտ շատ կարեւոր է Զերմուկի եւ հարակից համայնքների բնական առժենների պահպանման համար: Սակայն Ազգային Պարկի ստեղծումը անոր է ուղեկցվի համայնքների սոցիալ տնտեսական զարգացման ծրագրերով, այլաւես արդյունավետությունը ցածր կլինի:

Դավթաբետ Մկրտչյան Գնեցված Գյուղապետ

Այսպիսով %գրեթե բոլոր ռեսպոնդենտները դրական սպասումներ ունեն Ազգային Պարկի հիմնումից %օքն Ազգային %Պարկի հիմնումը ռեսպոնդենտների որոշ խմբերի չեն պահպանին եւ աղյուտի ջուր արտադրողներ եւ ձկնարութարաններ %գործունության վրա միայն անուղղակի ազդեցություն կարող է ունենալ % ապա ակնկալվում է % թու առողջարանային ոլորտի վրա այդ ազդությունը կլինի էական եւ զգալի %մյու իսկ պատճառով առողջարանային ոլորտի ուսումնասիրված ներկայացուցիչներին խնդրվել է գոնե մոտավոր զնահատել % թե Ազգային Պարկի հիմնումը ինչպես կարող է ազդել իրենց գործունեության ֆինանսատնեսական ցուցանիշների վրա %Մինզամից նշենք %թու այդ զնահատականները հիմնված են միայն ռեսպոնդենտների պատկերացումների վրա եւ հիմնավոր հաշվարկների եւ վերլուծությունների համար որպես հիմք ծառայել չեն կարող

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾԱՄՄ ԱՐԴՅՈՒՆՔՈՒՄ

Զմեծանա Զերմուկի ճանաչվածությունը շայաստանում եւ աշխարհում %ետեւաբար

Զավելանա այցելուների թվաքանակը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում %ետեւաբար

Զմեծանա առողջարաններում հանգստացողների թվաքանակը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % երկարաժամկետ հորիզոնում %ետեւաբար

Զավելանա առողջարանների շրջանառությունը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում %ետեւաբար

Զավելանա առողջարանների աշխատողների թվաքանակը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում %ետեւաբար

Զավելանան առողջարանների կողմից չչ պետքուշե վճարվող ա %աշխատավարձի հարկերը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում %մնացած հարկերը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում

Կավելանա առողջարանների շահույթը միջինը % ով սկզբում եւ մինչեւ & % թրկարաժամկետ հորիզոնում

Ներկայացված թվերը խիստ մոտավոր են: Ճշգրիտ հաշվարկների համար անհրաժեշտ է առաձին ավելի խորը եւ մանրակրիտ ուսումնասիրություն

ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՄԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀՆԱՐԿՎՈՐ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

Հանքարդյունաբերության զարգացումը ակտուալատրելի է Չերմուկի համար: Եթե շահագործն հանքավայրը, Չերմուկը որպես առողջարան կղարաի գոյությունը ունենալի: Չերմուկի քաղաքը է եւ ինչ միջոցներ էլ կիրառեն հանքավայրում, միեւնույն է այդ փոշին բերելու է դեպի քաղաք: Եւ որ գոստաշրջիկը կցանկանա զայ Չերմուկ, եթե իմաստ, որ այստեղ հանքավայր կա:

**Ստեղծական
Չերմուկ աշխարհ առողջարան
Տնօրեն**

արտասահմանցիները մեծ ուշադրություն են դարձնում հանքի շահագործումը որևէ վնաս չի հասցնելու շրջակա միջավայրին % թե նույնիսկ ընդունենք % որ դա այդպես է % միեւնույն է հանքավայրի առկայությունն ինքնին արդեն վանելու է տուրիստներին

Չերմուկի առողջարանները համայնքում գործող մյուս բիզնեսների հետ ներկայումս լուրջ պայքար են ծավալում Ամուլասարի մոտ ուկի հանքի շահագործման դեմ % Նրանց

Եթե Չերմուկին այդքան մոտ ուկու հանքավայր շահագործն, Չերմուկը կղարաի առողջարանային քաղաք լինելուց, եւ ոչ մեկ այստեղ բուժվելու չի գա: Դժվարանում եմ ասել, դա ինչի հետեւանք է, քայլ վերջին ամիսներին զգալի մեծացել է ուսուցքային հիվանդությունների թիվը: Դարավոր է հանքավայրի բացասական ազդության հետեւանքով է:

**Հասմեկ Սառզայական
Արմենիա առողջարան
Գլխավոր բժիշկ**

Հետազոտությունը նպատակ ուներ պարզել, թե թիրախային համայնքերում տեղական ինքնակառավարման մարմինները և մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչները և մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներն ինչպես են վերաբերվում Ամուլասարի ուկու հանքի շահագործմանը: Ուստիմնասիրված գրեթե բոլոր կառույցները դեմ են հանքի շահագործմանը: Առողջարանները հանքի շահագործման մեջ մեծ վտանգ են տեսնում իրենց գործունեության համար: Նրանց կարծիքով հանքի շահագործումը կրերի այցելուների թվի զգալի կրծատման, ինչը կարող է նույնիսկ հանգեցնել առողջարանների գործունեության դադարեցման: Դժվար է չկիսել այս կարծիքը, քանի որ հատկապես

Ուկու արդյունահանումը միանշանական բացասական է ազդելու Չերմուկի առողջապահության վեա: Եթե նույնիսկ արդյունահանումը կազմակերպվի այսպիսի մեթոդներով, որ ընդհանրապես չատուտի շրջական միջավայրը, ինչը ցը հևարավոր է, միայն այն հանգամանքը, որ Չերմուկի շրջակայցում կա հանքավայր, վանելու է այցելումերին: Իմ կարծիքով հասք շահագործումը կարող է թիվը Նրան, որ Չերմուկում առողջարանների մեծ մասը մասը պարզապես կղադարեն գործել:

**Վահրամ Կոստանյան
Վրարատ առողջարան
Փոխնօրեն**

կարծիքով % Չերմուկ որպես առողջարանային քաղաք ավելի եկամտաբեր է հանքապետության համար % քան հանքավայրի շահագործումը % Այս առումով շատ հետաքրքիր է Սամվել Ավագյանի ուսումնասիրությունը % Նա համարում է տուրիզմից եւ հանքավայրից ակնկալվող եկամուտները % ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված Չերմուկի զարգացման ռազմավարական ծրագրին համաձայն % մինչեւ % թ % Չերմուկը կրառնա ամբողջ տարին գործող հանգստի ակտիվ գոտի % շախմատի միջազգային մրցաշարերի կենտրոն % կապահովի տարեկան % զքր % զբոսաշրջային այցելություն եւ ֆինանսավորություն առաջնային համար է:

_____ % _____ %
Աղբյուր %

աշխատատեղ %ձիմա տեսնենք %թէ ինչ շահույթներ կարող է ապահովել ուկու հանքավայրը %երկայումս Ամուլսարում ուկու զնահատված պարունակությունը % մլն ունցիա % այդ նախատեսվում է այդունահանել % տարվա ընթացքում % Հայաստանից թէ ին ուկու խտանյութը արտահանվել է ունցիան միջինը % դոլարով % Ստացվում է % որ հանքավայրի շահագործումից %ուրվա ընթացքում կստացվի մոտ %լրդ դրամ կամ տարեկան ոչ ավելի %քան %լն դոլար եկամուտ %մյափիսով Սամվել Ավագյանը հիմնավորում է %թէ հանքավայրի շահագործումից %թէ տուրիզմի զարգացումից ստացվում է տարեկան գրեթե նույնքան եկամուտ %սակայն վերջինը ավելի երկարաժամկետ %ւստի տնտեսապես ավելի ձեռնտու ծրագիր է:

Դամայնքի շրջակացքում ուկու հանքարդյունահանման շահագործաման դեարում մարդիկ կխուսափեն այստեղ հանգստանայ եւ բուժվել: Ծանր մետաղներով հագեցած փոշու արտանետումը կվսասի այցելուների առողջությանը եւ նրանք բուժումն առողջարաններում արդյունավետ չի լինի:

**Ծադիկ Ազատական
Թուրիստական
Գլխավոր հաշվապահ**

Ըսդհանուր առմամբ ընդունելով Սամվել Ավագյանի հաշվարկները %այնուամենայնիվ %գարծում ենք %թէ այստեղ որոշ գործոններ հաշվի չեն առնելի %ձախ եւ առաջ չեն հաշվարկվել այն հնարավոր կորուստները %թրոնք կարող են ունենալ համայնքների բիզնեսները հանքավայրի շահագործման հետեւանքով %Միեւնույն ժամանակ դժվար է ասել %թէ որքանով է իրատեսական կառավարության կողմից մշակված Զերմուկի ռազմավարական զարգացման ծրագիրը %Հանքավայրի տնտեսական արդյունավետության գնահատումը առանձին խորը եւ համակողմանի ուսումնասիրության առարկա է:

**Եթե հաքանությունը արդյունահանեն
պայացեցումների միջոցով, հնարավոր է
ցացումներից փոխվել ստորգետնյա շրջի հուսու
եւ ցուցը այլեւս չինուի: Բացի այդ կարող է
փոխվել շրի քիմիական բաղադրությունը:**

**Մասաւաքանական
Զերմուկի Սարքագործություն
Տնօրեն**

Հանքային եւ աղբյուրի ջուր արտադրող ձեռնարկությունների հիմնական մտավախությունը հանքավայրի շահագործման հետ կապված պայմանավորված է նրանով % որ պայցեցումների արդյունքում կարող է փոխվել ստորգետնյա հանքային ջրերի հուները %լա %կավագույն դեպքում %կարող է լրացուցիչ ծախսեր առաջացնել % ջրի հայտնաբերման նոր հետախուզական աշխատանքներ իրականացնելու %նոր հորատանցքեր անելու եւ խողովակաշար անցկացնելու համար % Վատագույն դեքսում կարող է հանգեցնել գործարանների լրիվ փակմանը %

**Եթե իմասնան, որ տարածում ծանր մետաղների արտանետում կա,
Զերմուկ ոչ ոք չի գնի:**

**Ստեփան Ստեփանյան
Զերմուկի Ստեփանյաններ ՍՊԸ
Հիմնադիր/Տնօրեն**

**Ես չգիտեմ ինչպես են արդյունահանելու հանքանությունը,
ուստի չեմ կարող որեւէ կարծիք հայտնել, թե ինչ
ազդոցություն կլունեա հանքավայրը մեր
գործունութան վրա:**

**Յայկ Յովենեվյան
Զերմուկ Մայր Գործարան ՓԲԸ
Տնօրեն**

Մյուս մտավախությունն այն է %որ հանքավայրի շահագործման արդյունքում կտուժի Զերմուկ բրենդը եւ կնվազեն ընկերությունների իրացումները

Եթե հանքավայրի շահագործման արդյունքում ռադիացիոն գոտի ստեղծվի մարդիկ չեն ցանկանա մեզ մոտ աշախտել:

**Մասունքան Միաբար
Մուշեղ ՀԵԿ ՍՊԸ
Տնօրին**

Մուշեղ ՀԵԿ ի տնօրենի կարծիքով % իրենց ընկերությունը աշխատողների ներգրավման խնդիր կունենա հանքի շահագործման դեպքում % ոք չի ցանկանա % դրամով աշխատել առողջության համար վնասակար միջավայրում % Սա նշանակում է % ոք ընկերությունը ստիպված կլինի բարձրացնել աշխատավարձերը % ու լրացուցիչ ծախս եւ շահույթի նվազում է ՀԵԿ ի համար % քանի ոք էլեկտրաէներգիայի իրացման գները

ֆիբսված են

Եթե հանքից արտանետվող վնասակար նյութերը անձրեւի հետ լցվեն գետը, ապա շուրջ կադրուտվի, իսկ ծկան որակի կը լինի:

**Լայնենտ Բակտրյան
Արեանով ՍՊԸ
Ռիսասուհու/Շնորհ**

Փոշու եւ ծանր մետաղների պատճառով այլեւս չենք կարողանա եկուոգիապես մաքուր արտադրանք ստանալ:

**Արեանտ Բովակիման
Զերմուկ Զով ՓԲԸ
Տնօրին**

Զկնաբուժարանների ներկայացուցիչների կարծիքը հանքավայրերի շահագործման հետ կապված եւ հակիք է եւ ինքնարացատրող:

Առողջապահական քաղաքը եւ հանքը անհամատեղելի են: Զերմուկը կուտարի որպես առողջապահական քաղաք գոյություն ունենալ: Զգալի վնաս կհասցվի Զերմուկի բնույթամբ: Դայթեցուաների արդյունքում կարող են փոխակեր ստորգետնյա ջրերի հուները: Ծառ աշխատատեղեր կկրծատվեն, քանի որ թնակը սպառագույթ մի զգալի մասը աշխատում է առողջարաններում:

**Վարդան Շովիանիսիանս
Զերմուկ
Քաղաքական**

Ի տարբերություն մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչների % հանքավարի շահագործման վերաբերյալ կարծիքները այդքան միանշակ չեն տեղական ինքնակառավարման մարմինների մոտ %

Զերմուկի քաղաքապետ Վարդանա Հովհաննիսյանը դեմ է հանքավայրի շահագործմանը եւ ընդիանուր առմամբ բերեց այն նույն փաստարկները % որոնք արտահայտվել էին մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչների կողմից

Գնդեվազի գյուղապետի կարծիքով հանքավայրը այսօր կարեւոր սոցիալական խնդիր է լուծում % համայնքի բնակչության մի մասը հնարավորություն ունի բավական բարձր աշխատավարձով աշխատանք ունենալ հանքում % անքի շահագործումը թույլ կտա կանխել երիտասարդության արտահոսքը գյուղից % անքի դրանից % հանքավայրը շահագործող ընկերությունը սոցիալական ծրագրեր է իրականացնում համայնքում

Հանքավայրի շահագործումը բարձր վարձատրվող աշխատատեղեր է ստեղծում համայնքի բնակչության համար: Եթե հանքը չի ինչ, այսուհետեւ կուտարվի:

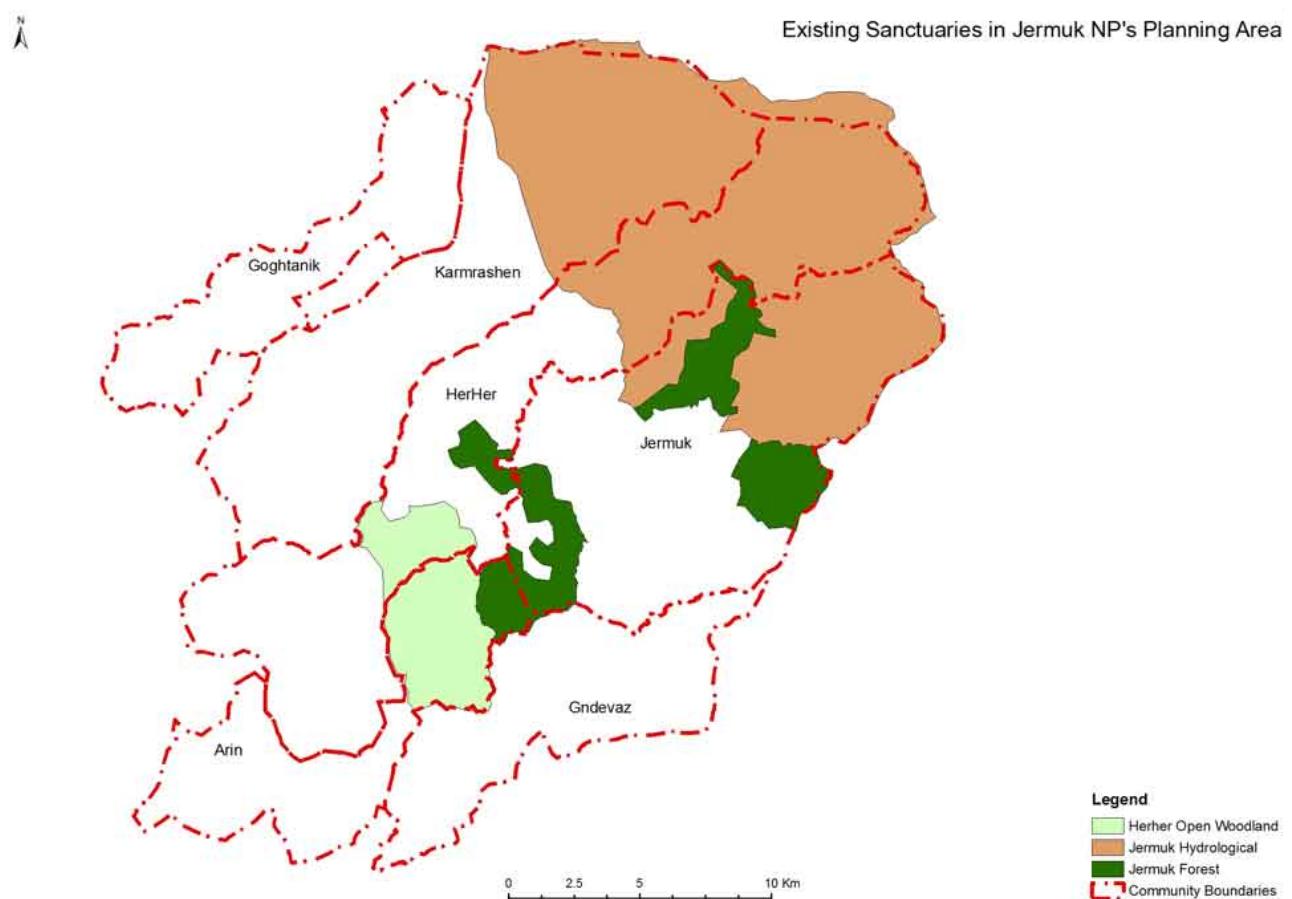
**Յարագետ Մկրտչյան
Գնդեվազ
Գյուղապետ**

ԶԵՐՄՈՒԿԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԶԵՐՄՈՒԿԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՏԵՂԱԴՐԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼՈՒՄ

Առաջարկվող Զերմուկ Ազգային Պարկը գտնվում է Վայոց Զորում %Ազգային Պարկի տարածքն ընկնում է Արփա գետի վերին հատվածի ջրահավաք ավազանում՝ ծովի մակերեսից %մետր բարձրության վրա Նախատեսվող պարկի տարածքում այսօր գործում են երեք արգելավայր %որոնցից երկուսը (չեր հերի նոսրանտառային արգելավայր %ա Զերմուկի անտառային արգելավայր %ա զտվում են ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության Հայանտառ ՊՈԱԿ ի կառավարման % իսկ մեկը (Զերմուկի ջրաբանական արգելավայր %ա զտնվում է ՀՀ բնապահպանության նախարարության Արգելոց պարկային համալիր ՊՈԱԿ ի կառավարման ներքո %Ֆրեք արգելավայրերինդանուր տարածքը կազմում է %ա շենէլկար %)

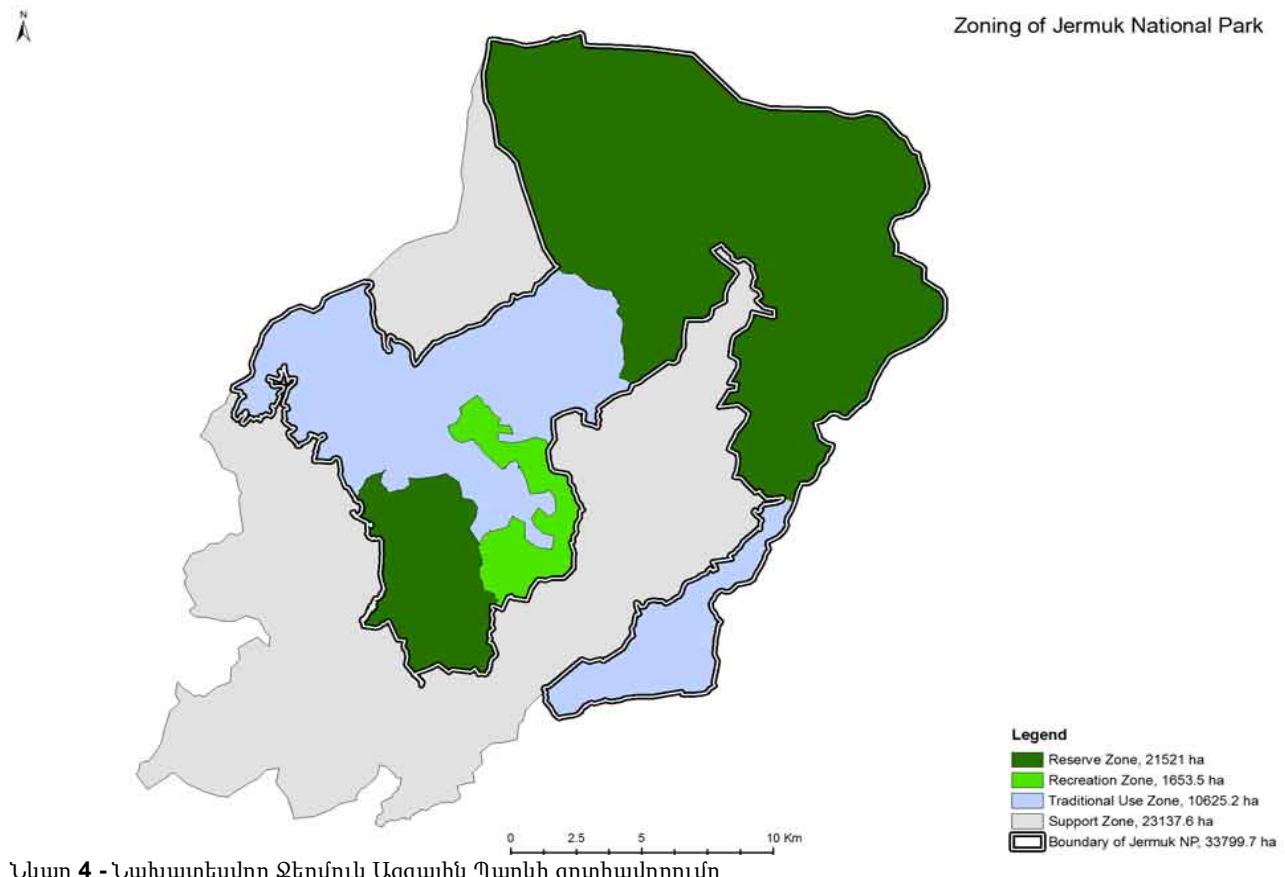

Նկար 3 - Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքում առկա արգելավայրերը

Պետք է նշել % Հայանտառ ՊՈԱԿ ի կառավարման ներքո գտնվող երկու արգելավայրերում կան մոտ % աշխատակից % իսկ Զերմուկի ջրաբանական արգելավայրը չունի ոչ մի աշխատակից % ևս ամենը խտսում է նրա մասին % երեք արգելավայրերի կառավարումը % ունենալով համապատասխան մարդկային % նեխնիկական և ֆինանսական ռեսուրսներ % զտնվում է ցածր մակարդակի վրա % Զերմուկ Ազգային Պարկի ստեղծումը հնարավորություն կստեղծի երեք արգելավայրերը միավորելով որոշ այլ տարածքներին միասին մեկ կառավարող մարմնի ներքո (օրինակ % կարող է ստեղծվել Զերմուկ ազգային պարկ ՊՈԱԿ %)

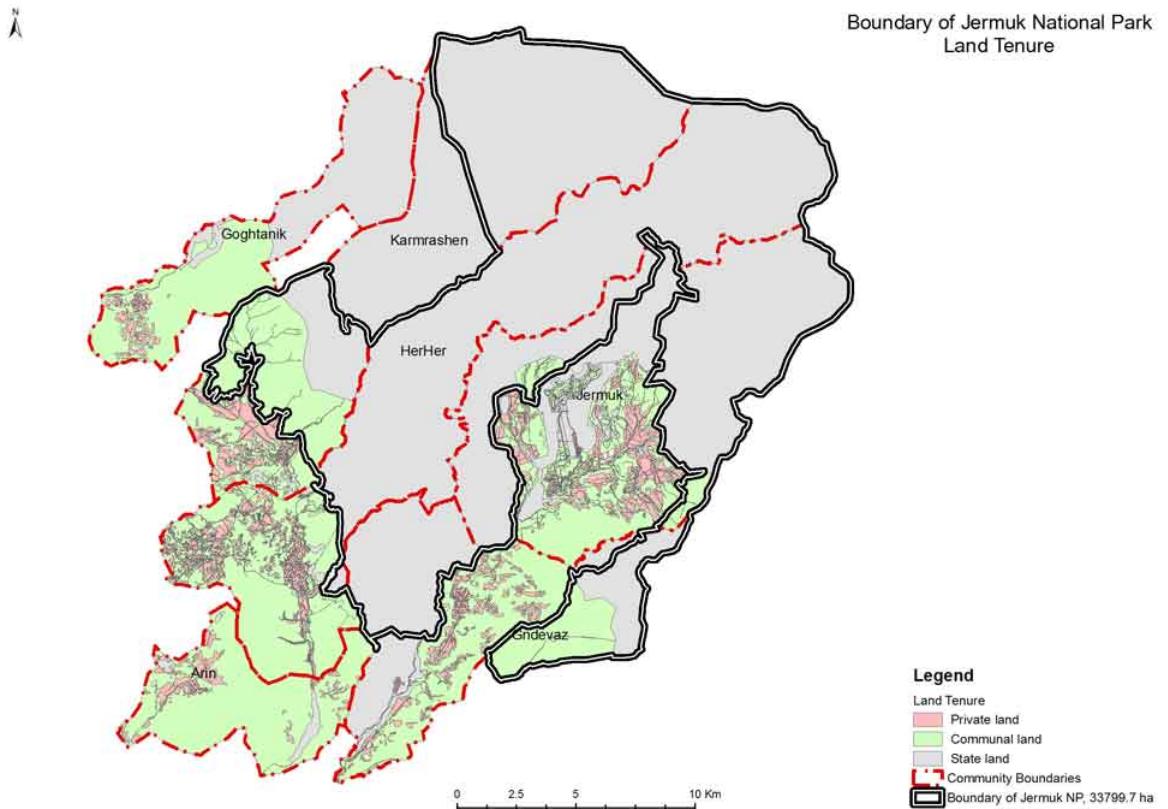
Առաջարկվող Զերմուկ Ազգային Պարկի արտաքին սահմանները և ներքին գործառնական գոտիները տրվում են Նկար ում

Հստ նախնական քարտեզի նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքը գրադեցնում է **%** առ որից **%** արգելոցային գոտի $\geq$ ընդանուր տարածքի **&** **%** **%** ուկրեացիոն գոտի $\geq$ ընդանուր տարածքի **&** **%** ավանդական օգտագործման գոտի $\geq$ ընդանուր տարածքի **&**

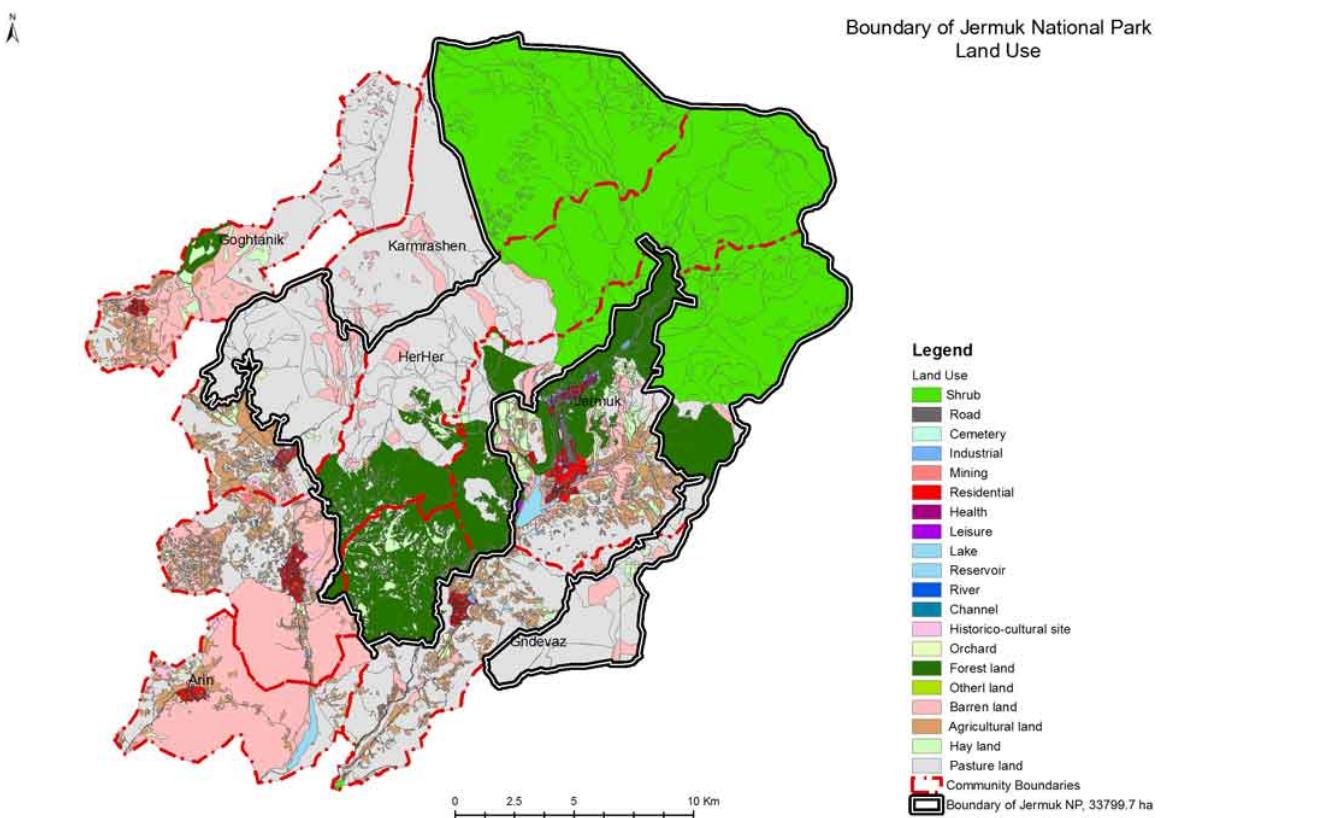

ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՊԱՇԱՋՊԱՆՄԱՆ ԳՈՏԻՆԵՐԻ

Զերմուկ Ազգային Պարկի պահպանման գոտում ընդունված են հետևյալ **%** ամայնքների վարչական տարածքները **%** Զերմուկ **%** Գնդելագ **%** Հեր հեր և Կարմրաշեն) տես Նկար Զերմուկ Ազգային Պարկի պահպանման գոտում ընդանուր մակերեսը կազմում է **%** ամայնքների սեփականության ձևերը և հողատեսքերը բերված են համապատասխանաբար Նկար ում եւ Նկար ում

Նկար 5 - Զերմուկ Ազգային Պարկի հողերի սեփականության ձևերը

Նկար 6 - Զերմուկ Ազգային Պարկի հողօգտագործումը

ԶԵՐՄՈՒԿԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԸՆԴԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿԸ

Զերմուկ

ԱզգայինՊարկիստեղմանևդրապահպանմանգոտուկայունզարգացմանընդհանուրնպատակն պահպանելպարկիտարածքներումներկայացվածէկոհամակարգերի % ներառյալ Զերմուկի ջրաբանական էկոհամակարգը % ֆլորայինֆաունայիբազմազանությունը %
աշակցելպահպանմանգոտումգունվողհամայնքներիտնտեսականզարգացմանը % խթանել տուրիզմի զարգացումը ևստեղծելինարավորություններբնակչությանկենսամակարդակիբարձրացմանհամար

ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ԿԵՆՍԱԲԱԶՄԱԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վտանգված բույսեր

ՆախատեսվողԶերմուկ Ազգայինպարկի տարածքում % այդպվում՝ Որոտանիւնանցքում % աճումն ընտանիքների % տեսակիբույսեր % որոնք զիտականելզործնականետաքրքրություն են ներկայացնում % Նրանցից % տեսակներավածէջայաստանիԿարմիրԳրբում) Երկու տեսակդասակարգվում են որպես անհետանալուեզրին կանգնած) % ը՝ վտանգված կատեգորիայի) %% տեսակ գնահատվելորպեսից անհամարժելի և անհամարժելի վտանգիտակ է) % և անհամարժելի վտանգիտակ է)

Մերձալպյան բարձրխոտային գոտում աճող ԳրոսհեյմիաԿարլ Շենքիի) % *Grossheimia caroli-henrici*) (% հանդիսանում է Հայաստանում էնդեմիկ տեսակ և աշխարհում ներկայացվածէմիայնեկպոպուլյացիա % առը գտնվում է Զերմուկի շրջակայքում % Բացի այդ տեսակից տվյալ տարածքում աճում է ևս % Յայկական էնդեմիկ Յայսինքն բացի Հայաստանից այդ բույսերը չեն աճում ոչ մի այլ վայրում % Միայն Վայոց Չորում աճում էջայաստանի էնդեմիկ Տանձենիդարեկզիսի) % *Pyrus daralaghezii* և Տանձենիդերեկ (% *Pyrus gergerana Gladkova* % Միիրնիոպսիսիալկական) *Smyrniopsis amena Schischk*

Ստենոտենիադարալպյագի) % *Stenotaenia daralaghezica* (Takht.)Schischk % ՏոմաննթեաԴարելեզիսի) % *Tomanthea daralaghezica* (Fomin) Takht % Զիվաննախիջևանի) % *Cephalaria nachiczevanica Bobr* % ՀիրիկԴմիտրիի) % *Iris demetrii Achv.* & *Mirzoeva* % ՎարդակակաչՅուլիայի [*Tulipa julia K.Koch*] անդրկովկասիէնդեմիկեն եւաճումէմիայնՀայաստանումեւախիջեւանում % Զիվաննախիջևանի *Cephalaria nachiczevanica Bobr* % մեկ պոպուլյացիա է աճում Հայաստանում մերձալպյան բարձրխոտային գոտում միայնԶերմուկի շրջակայքում % իսկ Ստենոտենիա դարալապյագի *Stenotaenia daralaghezica* (Takht.)Schischk ունիրնդամենը միքանի աճելու վայր % բոնք գտնվում են Վայոց Չորի % իջինեւ վերին լեռնային գոտում %

Զերմուկի և Կեշուտի չոր զառիթափ քարքարոտ լանջերին աճում է Անդրկովկասյան էնդեմիկ Կտուկենի Տիգրանի) % *Sambucus tigranii Troitzk.* % որը միակ բուսատեսակն է ամբողջ Կովկասում գրանցված միջազգային կարմիր ցուցակում Կառումիլրագրունը *Onopordum cinereum Grossh.* % և Արուենիկովկասյան *Sorbus caucasica Zinserl* % էնդեմիկ էն ԱրուենիԿովկասյանը *Sorbus caucasica Zinserl* % ՀայաստանումաճումէմիայնԶերմուկի մոտակայքում % եւընդգրկվումէջայաստանիՀանրապետության Կարմիրգրբում կատեգորիայում

ՀայաստանիՀանրապետության ԿարմիրԳրբումընդգրկված Զանգակազգակից) % *Campanula propinqua Fisch* & C.A.Mey Ծվծվուկարաքսի) % *Silene araxina Trautv* % և Ոզնաթումիւնակին) % *Acantholimon caryophyllaceum Boiss* % Հայաստանում աճում են միայն Վայոց Չորի մարզում Այստարածքը ներառումէմիջինեւվերինլեռանգոտիներ և հետևյալ բուսական համակեցություններ ֆրիզանիդ

բուսականություն %ջորասեր նոսրանտառ %մերձալպյան %ջսառը անտառ %մերձալպյան բարձրախոտային և ալպյան գոտի

Զերմուկի %անտառները լիենքացաղիկրույսերով %ջատերը մշակովիրույսերիվայրիազգակիցներն են հետևաբար %հանդիսանում են առավելարժեքավորսելեկցիոն նյութապահասերունդներիհամար Ալստեղ են %աճումՆայաստանում %էնդեմիկինս տեսակիտանա %Տանձենիդարեղեզիս) %*Pyrus daralaghezii Mulk* %Տանձենիհերեր) %*Pyrus gergerana Gladkova* %Տանձենիհայկական *Pyrus hajastana Mulk.* տանձենիՍոսնովսկու *Pyrus sosnovskyi Fed* % տանձենիզանգեզիրի *Pyrus zangezura Maleev* %ապաՀաղարշենիհայկական) %*Ribes armenum Pojark* %ՄարենիՍոսնովսկիու *Rosa sosnovskiana S. Tamasch.* %Մամիկավայրն է Հայաստանում %օրտեղ աճում է Արոսենի կովկասյանը) %օրըԿովկասի Էնդեմիկէ ԱյդանտառներումաճումեննաևԱրոսենիԿուզնեցովի *Sorbus kusnetzovii Zinserl* %ԱրոսենիԹախտաջանի *Sorbus takhtajanii Gabrielian*

Հայկական էնդեմիկտանձը Տանձենիհայկական *Pyrus hajastana Mulk* %ՏանձենիՍոսնովսկու % %
%ՖանձենիՍոսնովսկու աճում են նաև չորեքացլանջերում %ջորասեր նոսրանտառում որտեղ հանդիպում է հայկական էնդեմիկալունիԱրմենի *Crataegus armena Pojark*

Մերձալպյան բարձրխոտային գոտում %Զերմուկից վերև %գտնվում է միակ այն վայրը որտեղ աճում է հայկական էնդեմիկ Գրոսհեյմիա Կարլ Հենրիկի *Grossheimia caroli-henrici*) % % և Հայաստանում միակ վայրը որտեղ աճում է Զիվան նախջանանի *Cephalaria nachiczevanica Bobr* %Զերմուկից վերև գտնվող խոնավ մերձալպյան մարզագետիններում է աճում հայկական էնդեմիկ Թրաշուշան հայաստանյանը) %*Gladiolus hajastanicus Gabr*

Զերմուկի և Կեչուտի ջրանբարի մոտակայքում գտնվող ժայռերում հանդիպում է Ծվծվուկ արաքսի) %*Silene araxina Trautv* որնունի Հայաստանում միայնմիքանի միջավայր Վայոց Ձորի մարզում % Հայաստանիցդուրս աճում էմիայն արևելյան Թուրքիայում

Անտառի վերին եզրին Գնդեվազ գյուղի շրջակայքում հանդիպում է Սիսեռանատոլիական) %*Cicer anatolicum Alef.*

ԳեղեցիկթրաշուշանԿոչչի *Gladiolus kotschyianus Boiss* % և Հիրիկ Դմիտրիի) %*Iris demetrii Achv. & Mirzoeva* %աճում են Որոտանի լեռնանցքի խոնավմարզագետիններում
Սարավան գյուղի մոտակայքում աճում է Վահանակերպ տափակապատճակ) %*Peltariopsis planisiliqua (Boiss.) N.Busch* % հայկական էնդեմիկ Կտավախտզանգեզուրի *Linaria zangezura Grossh*

Վտանգված էնդեմիներ

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքում գրանցված են %անողնաշար և %տղնաշարավոր կենդանիների տեսակներ որոնք նշված են %թ %ՀՀ կենդանիների կարմիր գրքում %Ողնաշարավոր կենդանիների %տեսակի գոյությունը ապացուցված չէ %թայց հնարավոր է %քանի որ այս տարածքը շատ քիչ է ուսումնասիրված կենդանաբանների կողմից և համապատասխան գիտական հետազոտությունների մեծ կարիք ունի

Անողնաշարներից կարելի է նշել հետևյալ տեսակները %Հայկական սղոցապոչը)*Poecilimonella armeniaca* %բնակեցնում է Կեչուտ գյուղի մոտակայքում % ծ մ բ %գտնվող լեռնատափաստանները և Կարմիր Գրքում գրանցված է որպես Անհետացման եզրին գտնվող) % Քննձորյանի գնայուկը)*Deltomerus khnororiani* % մէծ քեզ է %թը հանդիսանում է Հայաստանի էնդեմիկ և գտնվում է կրիտիկական վիճակում

) % % % Ամբողջ հանրապետությունում այն գրանցվել է միայն Զերմուկ քաղաքից դեպի հյուսիս արևելք գտնվող Սարեր Սարցալի Յուեղանքի ալպյան մարգագետիններում % % մ բարձրության վրա Յիթեռներից հանդիպում են երեք տեսակը Յնեմոզինա կամ սև ապոլոնը)*Parnassius mneemosyne rjabovi* % ապոլոնը)*Parnassius apollo kashtshenko* % և կաշուկի իլիկաթիթեռը)*Hyles hippophaes caucasica* % Իրանք բոլորը ՀՀ Կարմիր Գրքում գրանցված են որպես Խոցելի) % % Բացի դրանցից ապոլոնը և կաշուկի իլիկաթիթեռը գրանցված են Բնության պահպանության միջազգային միության)ԲՊՄՄ Յիարմիր Ցուցակում) % % % % % % աջաջինը % որպես % իսկ երկրորդը % որպես Տվյալների անբավարարություն) % % % Այս թիթեռները գրանցվել են Զերմուկ քաղաքի շրջակայքում % լեռնատափաստանային մարգագետինների Յանտառների և նորանտառների սահմաններում

Որոտանի և Արփա գետերի ու դրանց վտակների ակունքներում ապրում են հաշամը)*Aspius aspius* % Քուտի քարթակը)*Gobio persus* % և Յավանաբար % առաջավորասիական ծականը)*Sabanejewia aurata* % ՀՀ Կարմիր գրքում հաշամը գրանցված է որպես % իսկ մնացած երկու տեսակը % որպես % Նույն կարգավիճակով առաջավորասիական ծականը գրանցված է նաև ԲՊՄՄ Կարմիր Ցուցակում

Քանի որ նշված Ազգային Պարկի տարածքը գրաղեցնում է բարձր լեռնային գոտին % այն անբարենպաստ է երկկենցաղների և սողունների համար % Միայն իժերի երկու տեսակն են % այստեղ % հայկական լեռնատափաստանային իժը)*Pelias erivanensis* % և հայկական կամ Ռադդեի իժը)*Montivipera raddei* % րանք գրանցված են ՀՀ Կարմիր Գրքում որպես % ԲՊՄՄ Կարմիր ցուցակում առաջինը գրանցված է որպես % իսկ երկրորդը % որպես Գրեթե վտանգված) % % % Այս տեսակները հանդիսանում են Հայկական բարձրավանդակի Էնդեմներ % այլական լեռնատափաստանային իժը բնակեցնում է % ծ մ % գտնվող լեռնատափաստանները % Մերձալպյան և ալպյան մարգագետինները % Մադդեի իժը ապրում է չորսաեր անտառներում % մարգագետիններում և նոր բուսականությամբ քարքարոտ լանջերում % բարձրության վրա % բիեմն բարձրանում է մինչև %

Թոշունները Զերմուկ Ազգային Պարկի ամենաբազմազան ողնաշարավոր բնակիչներն են % որոնց քանակը կազմում է % տեսակ % Ժայռերում և զարդարակ քարքարոտ լանջերում ապրում են գառնանգդը)*Gypaetus barbatus* % % իշխանգդը)*Neophron percnopterus* % % պլիտակազլու անգդը)*Gyps fulvus* % % քարածիվը)*Aquila chrysaetos* % % ապասնը)*Falco peregrinus* % % զարմրաթև մազլցողը)*Tichodroma muraria* % % հավանաբար % ալպիական ձայը)*Pyrrhocorax graculus* % % Անտառները նախընտրում են օձակեր արծիվը)*Circaetus gallicus* % % ցախաքլորարսը)*Accipiter gentilis* % % փոքր ենթարծիվը)*Aquila pomarina* % % զածած արծիվը)*Hieraaetus pennatus* % % բվեճը)*Bubo bubo* % % Եռնատափաստաններում գրանցվել են տափաստանային արծիվը)*Aquila nipalensis* % % տափաստանային հողմավար բազեն)*Falco naumanni* % % Մերձալպյան և ալպիական գոտիներում % հավանաբար % ապրում են կովկասյան մարեհավը)*Tetrao mlokosiewiczi* % % ուլարը կամ վայրի հնդկահավը)*Tetraogallus caspius* % % ԲՊՄՄ Կարմիր ցուցակում գրանցված են գիշանգդը) % մյովկապյան մարեհավը) % տափաստանային հողմավար բազեն) % Կովկասյան մարեհավը Կովկասի միակ էնդեմ թռչնատեսակն է

Կաթնասունները նույնպես բազմազան են) % տեսակ % բայց Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքում ուսումնասիրությունների խիստ պակաս են զգում % քանի որ դրանցից ավելի քան կեսի) % տեսակ % առկայությունը այստեղ հավանական է % այս հաստատված չէ % Արփա և Որոտան գետերի ու դրանց վտակների ափամերձ տարածներում ապրում են Շելկովնիկովի կուտորան)*Neomys schelkovnikovi* % % *N. teres* % % ջրասամույրը)*Lutra lutra* % % նատառներում բնակվում են գորշ արջը)*Ursus arctos* % % անտառակատուն)*Felis silvestris* % % Նոսր անտեռներով և չորասաեր մացառուտներով ծածկված ժայռերում և զարդարակ տարածներում % ավանաբար % էնուս պահպանվել են կովկասյան ընձառյուծը)*Panthera pardus ciscaucasica* % % բեզոպարյան այծը)*Capra aegagrus* % % այլակական մոլֆլոնի)*Ovis orientalis gmelini* % % առկայությունը

Ազգային Պարկի մերձալպյան և ալպյան մարգագետիններում շատ քիչ հավանական է %Այս պարկը միջանցք է հանդիսանում Վայոց Ձորի %Զանգեզուրի լեռնաշղթաների և Սյունիքի բարձրավանդակի միջև %Մուֆլոնի առկայությունը Սյունիքի բարձրավանդակում հնարավոր է %այց քիչ հավանական է % տարբերություն Վայոց Ձորի և Զանգեզուրի լեռնաշղթաների %արտեղ մուժիկննրը մշտապես ապրում են %Մեծ հավանականություն կա % որ Զերմուկի լեռնատափատաններում %Աերձալպյան և ալպյան մարգագետիններում բնակվում է խայտաքիսը)*Vormela peregrusna* % %Հերիեր գյուղի շրջակայքում գտնվող քարանձավներում ապրում են հարավային պայտաքիթը)*Rhinolophus euryale* % % ասիական լայնականց չղջիկը)*Barbastella leucomelas* % %Բնչպես նաև %հավանաբար %Մեհելիի պայտաքիթը)*Rhinolophus mehelyi* % %սովորական երկարածն չղջիկը)*Miniopterus schreibersi* % % արաքսյան գիշերաշղջիկը)*Myotis schaubi araxenus* %

Այստեղ բնակվող հազվագյուտ կաթնատանների մեծ մասը գրանցված է նաև ԲՊՄՄ Կարմիր Ցուցակում % Դրանք են %կովկասյան ընձառյուծը) %Մեհելիի պայտաքիթը %Խայտաքիսը %Քեզոռարյան այծը ու հայկական մուժլոնը)բոլորը % %արավային պայտաքիթը %Առվորական երկարածն չղջիկը և շրասամույրը)բոլորը % % և արաքսյան գիշերաշղջիկը) %%%

Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքը %ացի Կապանի ու Գորիսի շրջաններից %միակ միջանցքն է %ըր կապում է Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի Էկոհամակարգերը %Այս միջանցքի նշանակությունը առավել արդիական է կովկասյան ընձառյուծի %Քեզոռարյան այծի %գորշ արջի և անտառակատվի համար %Այս Ազգային Պարկում կենսաբազմազանության հանդեպ հիմնական վտանգները անկառավարելի գյուղատնտեսությունն ու լեռնագործությունն են %Բնչպես նաև կլիմայի փոփոխությունը որը հատկապես վտանգում է բարձր լեռնային գոտիների հավասարակշռությունը %

ԶԵՐՄՈՒԿ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐ

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի ստեղծման ներդրումների ծրագիրը տրված է Աղյուսակ՝ ուժ

Աղյուսակ 9 - Զերմուկ Ազգային Պարկի ներդրումային ծրագիրը

	Զերմուկ ազգային պարկի ստեղծման ներդրումների ծրագիր	Քանակը	Մեկ միավորի արժեքը (Եվլր)	Ընդանուր արժեք (Եվլր)
1.	Զերմուկ Ազգային Պարկի ստեղծման ծրագրի կառավարում			
	Տարածքի սոցիալ տնտեսական իրավիճակի գնահատում և վերլուծություն			
	Տարածքի կանսաբազմազանության ուսումնավորում և վերլուծություն			
	Տարածքի հողօգտագործման և սեփականության վերաբերյալ տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն			
	Մասնակցային պլանավորման հանդիպումների կազմակերպում			
	Կառավարման և բիզնես պլանի մշակում			
	Համայնքների գարգացման ծրագրի մշակում			
	Քարտեզավորում և սահմանագծում (գրտիավորում)			
	Ծրագրի կառավարում			
	Ընդամենը ազգային պարկի ստեղծման ծրագրի կառավարում		408,000	417,000
2.	Զերմուկ Ազգային Պարկի ենթակառուցվածքների ստեղծման ծրագիր			
	Վարչական շենքի կառուցում ներարյալ էլեկտրաէներգիայի %ջրի %գազի մատակարարման անցկացման ծախսերը			
	Այցելուների կենտրոնի կառուցում ներարյալ էլեկտրաէներգիայի %ջրի %գազի մատակարարման անցկացման ծախսերը			
	Պահակաստների կառուցում ներարյալ էլեկտրաէներգիայի %ջրի %գազի մատակարարման անցկացման ծախսերը			
	Վարչական շենքի կահույք և սարքավորումներ			
	Այցելուների կենտրոնի կահույք և սարքավորումներ			
	Այցելուների կենտրոնի ցուցասարանի կազմակերպում			
	Պահակաստների կահույք և սարքավորում			
	Ամենագնաց ավտոմեքենա			
	Տրակտոր			
	Զնացիկ Բուրան			
	Տեղեկատվական վահանակներ			
	Ազգային Պարկի վեր կայքի ստեղծում			
	Ընդամենը Ազգային Պարկի ենթակառուցվածքների ծրագիր		703,000	855,000
3.	Զերմուկ Ազգային Պարկի համայնքների գարգացման ծրագիր			
	Սոցիալական ծրագրեր			
	Տնտեսական զարգացման ծրագրեր			

4.	Ընդամենը համայնքների զարգացման ծրաբեր		1,200,000	1,200,000
5.	Ընդամենը Զերմուկ ԱզգայինՊարկի ստեղծման և համայնքների զարգացման ծրաբեր		2,311,000	2,472,000

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Իրականացված իրագործելիության արագ հետազոտության արդյունքում կարելի է կատարել հետեւյալ եզրահանգումները

Նախատեսվող Զերմուկի Ազգային Պարկի տարածքը լուրջ նշանակություն ունի կենսաբազմազանության պահպանության եւ կայուն սոցիալ տնտեսական զարգացման առումներով

Զերմուկ քաղաքն ունի ակտիվ սոցիալ տնտեսական կյանք՝ մեծապես պայմանավորված առողջարանային տնտեսությունների եւ շշացման գործարանների գործունեությամբ

Ակտիվ է նաև համայնքի հոգեւոր կյանքը Զերմուկում գործում է նորակառույց Սուրբ Գյոյանե եկեղեցին % Վեչուտի շրջակայրում գտնվում են Զիրակի վանք մատուռը եւ   % քո դարերում կառուցված Սուրբ Հոփիսիմե եկեղեցին Քուկ Գնդեվազում գտնվում է Սուրբ Կարապետ ժամատունը եւ Գնդեվանքը Զերչինս կառուցվել է լոյ դարում Սովիտա իշխանութու կողմից

Բարեկարգ ճանապարհներ եւ զարգացած տրանսպորտային համակարգ ունենալը մի կողմից բարձրացնում է համայնքի զբոսաշրջային պոտենցիալը % յուս կողմից բարձրացնում է Զերմուկից դուրս շուկայի հասանելիությունը

Զբաղվածների մեջ ամենամեծ տեսակարար կշիռը բաժին է ընկնում գյուղատնտեսության ոլորտին % Զերմուկի Զբաղվածության կենտրոնի տրամադրած տվյալների համաձայն գյուղատնտեսության եւ անտառային տնտեսության ոլորտի աշխատողների թիվը կազմում է   % հոգի % Փնդեւազ եւ Կեչուտ գյուղերում հիմնական ոլորտը հացահատիկի եւ կերային մշակաբույսերի արտադրությունն է % Անասնապահությունից գերակշռում է ԽԵԱ բուծությունը % Գյուղատնտեսական արտադրանքի տեսականուց առեւտրայնության խիստ բարձր մակարդակ ունեն մսերը եւ մեղրը % Զարգացման խիստ նպաստավոր հնարավորություններ կան նաև ձկնաբուծության համար

Գնդեւագրում զարգացած է ծիրանազործությունը % միա պտղատու այգիներից ստացված   % ռուննա կորիզավորների & ը բաժին է ընկնում ծիրանին % որը հանդիսանում բարձրարժեք առաջնային գյուղատնտեսական հիմնական արտադրանքներից մեկը Հայաստանում

Զարգացման լավագույն նախադրյաներ ունի առողջարանային եւ տուրիստական գործունեությունը % Զերմուկը Հայաստանի առողջարանային կենտրոն է % Այցելուների թիվը կազմում է տարեկան մոտ % հոգի % Առողջարանային ոլորտի ներկայացուցիչները գրեթե համակարծիք են այն հարցում % որ Ազգային Պարկի հիմնման շնորհիվ կմեծանա Զերմուկի միջազգային համբավը % բայց էկոլոգիական մաքուր գոտու % մա կրերի այցելուների թվի զգալի ավելացման % եւ ամենամաս ընկերությունների եկամուտները % բայց այդ % այցելուների թվի ավելացումը ենթադրում է նաև նոր աշխատատեղերի ստեղծում կամ առկա աշխատողների եկամուտների ավելացում % Ստացվում է % որ Ազգային Պարկի հիմնումը առողջարաններին կապահովվի լրացուցիչ եկամուտներ ի համար կլուծի սոցիալական այնպիսի կարեւոր խնդիր % խնչպիսին է գրադադարյան հիմնահարցը % բայց այդ % Ազգային պարկի ձեւավորումը լայն հնարավորություններ է ստեղծում էկոտուրիզմի զարգացման համար

Ուսումնասիրված հանքային եւ ադրյուրի ջուր արտադրող ձեռնարկությունները համակարծիք են % որ Ազգային Պարկի հիմնումը կարող է դրական ազդեցություն ունենալ իրենց գործունեության վրա % Հիմնական ակնկալիքը բրենդի հեղինակության բարձրացումն է % որը կրերի իրացումների եւ եկամուտների ավելացման % որ աշխատատեղերի ստեղծման % որ առաջադեմ տեխնոլոգիաների ներդրման եւ այլն

Զերմուկի քաղաքապետարանը շատ դրական է վերաբերվում Ազգային Պարկի ստեղծման զաղափարին % Վերջերս Զերմուկի քաղաքապետարանի եւ շվեյց բական ընկերության ջանքերով մշակվել է քաղաքի

վերակառուցման հսկայածավալ ծրագիր %Քաղաքապետը կարծում է %Թթ քաղաքի վերակառուցումը և Ազգային Պարկի ստեղծումը Զերմուկը նոր մակարդակի վրա կրաքարացնեն տուրիզմի բնագավառում Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային պարկի տարածքում %այլդրվում՝ Որոտանի Լեռնանցքում %աճումը և ընտանիքների %առեսակիրույսեր %օրոնք գիտական և գործնական հետաքրքրություն են ներկայացնում %Նրանցից %առեսակներառվածէ Հայաստանի Կարմիր Գրքում) Երկու տեսակ դասակարգվում են որպես անհետանալու էզրին կանգնած) % ը՝ Վտանգված կատեգորիայի) % % տեսակ գնահատվել է որպես խոցելի) % և % առեսակի ինցիդենտներ Վտանգի տակ է)

Առաջարկվող Զերմուկ Ազգային Պարկը գտնվում է Վայոց Զորում %Ազգային Պարկի տարածքն ընկնում է Արփա գետի վերին հատվածի շրահավաք ավագանում՝ ծովի մակերեսից % և տր բարձրության վրա %ախատեսվող պարկի տարածքում այսօր գործում են երեք արգելավայր %րոնցից երկուսը)Հեր հերի նոսրանտառային արգելավայր %ա %Զերմուկի անտառային արգելավայր %ա %գտվում են ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության Հայանտառ ՊՈԱԿ ի կառավարման %իսկ մեկը)Զերմուկի շրաբանական արգելավայր %ա %գտնվում է ՀՀ բնապահպանության նախարարության Արգելոց պարկային համալիր ՊՈԱԿ ի կառավարման ներքո

Գործող երեք արգելավայրերի ընդանուր տարածքը կազմում է 3.2% և
Ըստ նախնական քարտեզի նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքը գրաղեցնում է 3.2% և
որից 3.2% արգելոցային գոտի ընդանուր տարածքի 3.2% և 3.2% ուղղագիռ գոտի
ընդանուր տարածքի 3.2% և 3.2% ավանդական օգտագործման գոտի ընդանուր տարածքի
3.2%

Նախատեսվող ԶերմուկԱզգայինՊարկիպահպանմանգոտում ընդունված են հետևյալ օհամայնքների վարչական տարածքները % Զերմուկ % Գնդեվազ Հեր հեր և Կարմրաշեն % ԶերմուկԱզգայինՊարկիպահպանմանգոտում ընդանուր մակերեսը կազմում է % ա Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի տարածքում գրանցված են % անողնաշար և % աղնաշարավոր կենդանիների տեսակներ որոնք նշված են % Փ Վ Հ Հ կենդանիների կարմիր գրքում % Աղնաշարավոր կենդանիների % անսակի գոյությունը ապացուցված չէ % Փայց հնարավոր է % Փանի որ այս տարածքը շատ քիչ է ուսումնասիրված կենդանաբանների կողմից և համապատասխան գիտական հետազոտությունների մեջ կարիք ունի

Նախատեսվող Զերմուկ Ազգային Պարկի ստեղծման համար ֆինանսական ներդրումային ծրագրի արժեքը կազմում է ընդանուր արմամբ %վրա Պարից ծրագրի կառավարման համար %վրա Ազգային Պարկի համար և պահպանական գործունեության համար %վրա Եվրոպական պահպանական գործունեության համար

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1 - ԶԵՐՄՈՒԿԻ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ՀԱՄԴԻՊՈՂ ՀՀ ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՔՈՒՄ ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԿԵՆԴԱԿԻՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

	Հայերեն անվանում	Լատիներեն անվանում	Կարգավի- ճակ՝ ըստ ՀՀ Կարմիր Գրքի	Կարգավիճ- ակ՝ ըստ ԲՊՄՍ Կարմիր Ցուցակի	Հանդիպման վայրեր
ԱՆԴԱՇԱԾԱՄՆԵՐ					
	Սղոցապոչ հայկական	%			Կեջուտ զյուղ % թունատափաստան % Ա ծ մ բ
	Խնձորյանի գնայուկ	%			Սարեր սարցայի % թեղանք Զերմուկ քաղաքից հյուսիս արևելք % լայպչան մարգագետիններ % Ա ծ մ բ
	Մնեմոգինս % և ապոլոն	% %			Զերմուկ ք % քրջակայք % թունատափաստանային մարգագետիններ % անտառային քացատներ
	Ապոլոն	% %			Զերմուկ ք % քրջակայք % ոսրանտառներ % անտառակերպեր % արքարարութ սարալանջեր
	Կալչուկի իլիկաթիթեռ	% %			Զերմուկ ք % իհու նոսրանտառներ % անտառներ % պուրակներ
ՈՂԱՇԱՐԱՎՈՐՆԵՐ					
ԶԿՆԵՐ					
	Հաշամ	%			Որոտան գետ
	Քուորի քարքակ	%			Որոտան և Արփա գետեր ու դրանց վտակներ
	Առաջավլորասիական ծական	%			<u>Հնարավոր է:</u> Որոտան և Արփա գետեր ու դրանց վտակներ
ՍՈՂՈՒՆՆԵՐ					
	Հայկական լեռնատափաստանային իջ	%		% %	<u>Հնարավոր է:</u> Լեռնատափաստաններ % երձալպյան և լայպչան մարգագետիններ % Ա ծ մ բ
	Հայկական կամ Ռադդեի իջ	%		% %	<u>Հնարավոր է:</u> Անտառներ % արգագետիններ % քարքարութ լանջեր % Ա ծ մ բ թրեմն մինչև % Ա ծ մ բ
ԹՌՉՈՒՆՆԵՐ					
	Գառնանգի	%			Ժայռեր % քարքարութ լանջեր % Ա ծ մ բ
	Գիշանգի	%			Ժայռեր % քարքարութ լանջեր % Ա ծ մ բ
	Սպիտակագլուխ անգի	%			Ժայռեր % քարքարութ լանջեր % Ա ծ մ բ
	Օձակեր արծիվ	%			Անտառներ % աց տարածքներ
	Ցախաքլորառս	%			Անտառներ % ացատներ
	Փոքր ենթածիվ	%			Անտառներ
	Տափաստանային արծիվ	%			<u>Լեռնատափաստաններ</u>
	Քարարծիվ	%			Ժայռեր % աց տարածքներ
	Գաճաճ արծիվ	%			Անտառներ % թունային մարգագետիններ

	Սապսան	%			Ժայռեր %քարքարոտ լանջեր
	Կովկասյան մարեհավ	%			<u>Հնարավոր է:</u> Մերձալպյան և ալպյան մարզագետիններ %քացառություններ % ճ ծ մ բ
	Ուղար %քայրի հնդկահավ	%			<u>Հնարավոր է:</u> Մերձալպյան և ալպյան գոտիներում քարքարոտ լանջեր և ժայռեր % ճ ծ մ բ
	Բվեճ	%			Անտառներ %քարքագետիններ մինչև % ճ ծ մ բ
	Կարմրաթև մագլցող	%			Ժայռային կիրճեր
	Ալպիական ձայ	%			<u>Հնարավոր է:</u> Ժայռեր %երձալպյան և ալպյան մարզագետիններում
ԿԱԹՆԱՍՍՈՒԻՆԵՐ					
	Շելկովնիկովի կուտորա	% % %			Արփա %քրոտան գետերի և դրանց վտակների ափամերձ տարածքներ %մինչև % ճ ծ մ բ
	Հարավային պայտաքիթ	%			Հերհեր գյուղի շրջակայր %քարանձավաներ
	Մեհելիի պայտաքիթ	%			<u>Հնարավոր է:</u> Քարանձավաներ %ջինություններ %անտառներ
	Սովորական երկարածև շղջիկ	%			<u>Հնարավոր է:</u> Քարանձավաներ
	Արաքսյան գիշերաշղջիկ	% %			<u>Հնարավոր է:</u> Քարանձավաներ
	Ասիական լայնականց շղջիկ	%			Հերհեր գյուղի շրջակայր %քարանձավաներ
	Գորշ արջ	%			Անտառներ %քարքագետիններ %մինչև % ճ ծ մ բ % Կարևորագույն միջանցք Հայաստանի և Ղարաբաղի միջև
	Խայտաքիս	%			<u>Հնարավոր է:</u> Լեռնային %երձալպյան և ալպյան մարզագետիններ %մինչև % ճ ծ մ բ
	Ջրասամույր	%			Արփա %քրոտան գետերի և դրանց վտակների ափամերձ տարածքներ
	Անտառակատու	%			Անտառներ %քարևորագույն միջանցք Հայաստանի և Ղարաբաղի միջև
	Կովկասյան ընձառյուծ	% % % %			<u>Հնարավոր է:</u> Զերմուկը %քացի Կապանի ու Գորիսի շրջաններից %իակ միջանցքն է %ըր կապում է Հայաստանում ու Լեռնային Ղարաբաղում գտնվող ընձառյուծի արեալները
	Բեզուարյան այծ	%			<u>Շատ հնարավոր է:</u> Անտառածածկ և մացառուտներով հարուստ ժայռեր և քարքարոտ լանջեր %քարևորագույն միջանցք Հայաստանի և Ղարաբաղի միջև
	Հայկական մուֆլոն	% %			Քիչ հավանական է: Միջանցք Վայոց Ձորի % Զանգեզուրի լեռնաշղթաների և Սյունիքի բարձրավանդակի միջև %ուժլոնի առկայությունը Սյունիքի բարձրավանդակում հնարավոր է %քայց քիչ հավանական է %

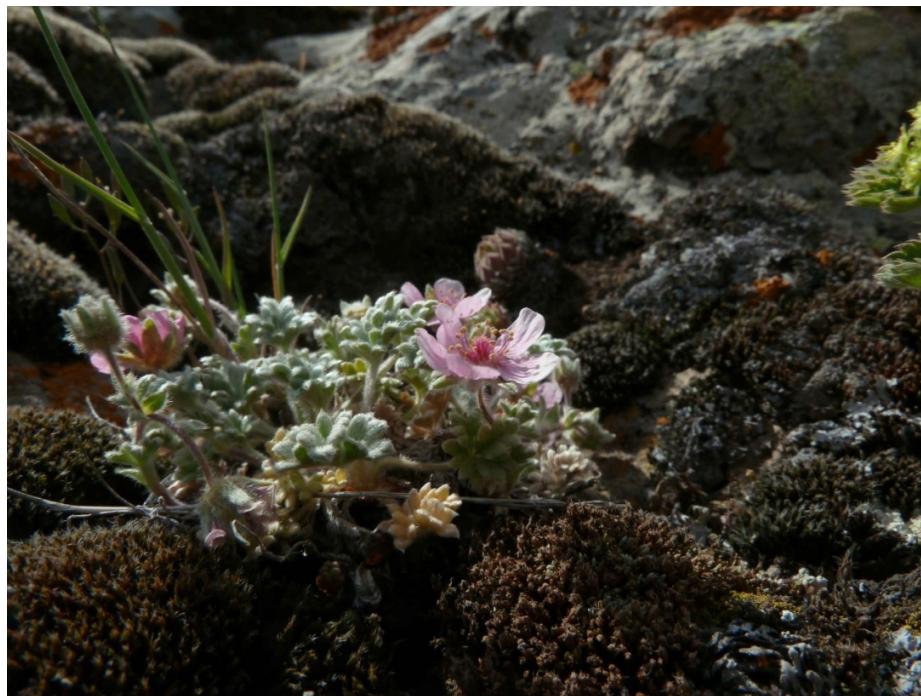
1

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2 - ԶԵՐՄՈՒԿԻ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ՀԱՄԱԴՐԱՅՈՂ ՀՀ ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՔՈՒՄ ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԲՈՒՅՍԱԲԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ընտանիք	Լատիներեն անվանում	Հայերեն անվանում	Կարգավիճակ՝ ըստ ՀՀ Կարմիր գրքի	Ընդհանուր տարածվածություն
	% % %	Նեկտարոսկորդումեռատնաշաղփ	EN*	
	% %	Սմիբնիոպսիսհայլական	EN	Էնդեմիկ Հայաստանում
)	% %	Ստենոտենիադարալազյազի	EN	Էնդեմիկ Հարավային Անդրկովկասում
	% %	Տերեփուկիբուպապուսանման	EN	
)	% % %	ԳրոսհեյմիաԿարլ Հենրիի	CR	Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	Կառմոխարազոյն		Էնդեմիկ Կովկասում
	% %	ԽինձՇովիցի	EN	
	% % %	ՏոմանթեաԴարելեզիսի	EN	Էնդեմիկ Հարավային Անդրկովկասում
	%	Նվարդակընարաձև	EN	
)	% %	Վահանակերպտափակապատիճակ	EN	
	% % % %	Զանզակազգակից	VU*	
	% %	ԿտտկենիԺիզրանի	NT*	Էնդեմիկ Անդրկովկասում
	% %	Ծվծվուկարաքսի	EN	
	% %	Շնդեղնինայի	EN	Էնդեմիկ Հայաստանում
	% %	Կիզխոտլայնատերև	VU	
	% %	Զիվանհայլական		Էնդեմիկ Հայաստանում
	% %	Զիվաննախիջևանի	CR	Էնդեմիկ Հարավային Անդրկովկասում
	%	Գազսաղանլուրի	EN	
	% %	Սիսեռանատոլիական	EN	
	% %	Հաղարջենիհայլական	EN	Էնդեմիկ Հայաստանում
	% %	Թրաշուշանհայաստանյան	VU	Էնդեմիկ Հայաստանում
	% % %	ԹրաշուշանԿոչիի		Էնդեմիկ Հայաստանում
	% % % %	ՀիրիկԴմիտրիի	NT*	Էնդեմիկ Հարավային Անդրկովկասում
	% % % % %	Շուշանհայլական	NT*	
	% %	ՎարդակակաչՅովլիայի		Էնդեմիկ Հրավ. Անդրկովկա.
	% %	Ողնաթուփմեխակի	VU*	
	% %	Աղիանսում	VU*	

	%	%	Ազնի ալոճԱրմենի		Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	%	Տանձենիղարեղեղիսի	EN	Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	%	Տանձենիհերհեր	EN	Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	%	Տանձենիհայկական		Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	%	ՏանձենիՍոսնոսկու		Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	%	Տանձենիզանգեղիրի		Էնդեմիկ Հայաստանում
	%	% %	ՄասրենիՍոսնովսկու		Էնդեմիկ Հայաստանում
			Արոսենիկովկասյան	EN	Էնդեմիկ Կովկասում
		%	ԱրոսենիԿուզնեցովի		
		%	ԱրոսենիԹախտաշյանի		
	%	%	Կտավախտղանգեղուրի		Էնդեմիկ Հայաստանում

ԱՄՈՒԼՍԱՐԻ ՀԱՐԱԿԻՑ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒՄ ՆԿԱՐՎԱԾ ՀՀ ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՔՈՒՄ ԳՐԱՆՑՎԱԾ ԲՈՒՅՍՈՒԹԻ ԿԵՆԴԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

1. *Potentilla-porphyrantha*

2. *Montivipera raddei*

3. *Gypaetus barbatus*

4. *Capra aegagrus*